

Miljøministeriet
Naturstyrelsen

DANSK
ARKITEKTUR
CENTER

Planlægning og provinsbyer

Planlægning og provinsbyer

Redaktion Peter Moltesen, Naturstyrelsen
Lars Fjendbo Møller, Dansk Arkitektur Center

Grafik Johanne Lian Olsen

Tryk Jespersen Tryk + Digital

Forsidebillede Svendborg
Foto: COLOURBOX

Oplag 250 stk

ISBN 978-87-90668-50-1

Indhold

Forord	5
Hvad vil provinsbyerne?	8
Myter i byplanlægningen	16
Myte 1: Herlighedsværdier tiltrækker mange kreative vidensarbejdere	18
Myte 2: En bedre infrastruktur skaber mere vækst	24
Myte 3: Alle kan tiltrække flere børnefamilier	30
Myte 4: Et godt brand sikrer provinsbyens fremtid	36
Planlægning som udviklingsstrategi	42
Bosætning	44
Erhvervsudvikling	52
Bymidten	62
Stedbundne ressourcer	74
Opsamlende anbefalinger	84
Referencer	88

Faaborg bymidte
Foto: Eva Fabricius

Forord

Naturstyrelsen og Dansk Arkitektur Center har siden 2011 haft fokus på provinsbyernes udvikling. I starten af 2012 lancerede vi i samarbejde med Dansk Byplanlaboratorium en folder og en statusrapport for 8 casebyer, som beskrev byernes generelle udfordringer og forskellige imødekomende initiativer med fokus på bymidtens udvikling. Formålet var bl.a. at tegne et billede af situationen i provinsbyerne samt at skabe debat om byernes fremtidige rolle og udviklingsmuligheder. I forbindelse med statusrapportens lancering, afholdtes seminarer i henholdsvis Hobro, Vejen og Sorø, hvor mere end 200 planlæggere og politikere debatterede de danske provinsbyers fremtid.

Konklusionen fra projektets første del var klar; Provinsbyernes funktion er under forandring! Særligt demografiske og erhvervs-mæssige forhold påvirker provinsbyens rolle i samfundet, samt det liv der leves i dem. Provinsbyerne uden for Danmarks vækstområder er hver især unikke, men præges af en række generelle tendenser,

hvoraf mange er et resultat af globaliseringen og vidensamfundet. Især er der en tendens til, at unge flytter mod de større byer med uddannelsesmuligheder og i mindre omfang vender tilbage. Ligeledes rykker mange arbejdspladser, særligt de videntunge, mod de større byer, og mange produktionserhverv flytter til udlandet.

Nu afrundes det fælles provinsby-projekt med denne publikation, som har til formål at inspirere og kvalificere planmæssige beslutninger i kommunerne i forhold til, hvordan politikere og embedsmænd gennem planlægningen kan bidrage til en positiv udvikling i provinsbyerne uden for vækstområderne. Målet er, at belyse fremadrettede byplanmæssigt relevante problemstillinger og løsninger, som kommunerne kan anvende i sit daglige virke.

Naturstyrelsen og
Dansk Arkitektur Center

Byomdannelseprojekt i Nørre Snede
Foto: Ikast-Brande Kommune

Tranegilde Landsby ved Ishøj
Foto: Ishøj Kommune

”Med den bevægelse af både mennesker og virksomheder, som vi ser over hele Europa, så gælder det om at holde fast og styrke de bæredygtige bysamfund, som man har: Provinsbyerne!”

Hvad vil provinsbyerne?

Nærværende publikation beskriver byernes udviklingsvilkår og handlemuligheder i en tid præget af konkurrence. Mens struktur-reformen gav kommunerne øget mulighed for at påvirke deres udvikling fulgte også et stort ansvar. Et ansvar der kræver, at kommunerne er i stand til at træffe de rette beslutninger på et kvalificeret grundlag. Kommunernes øgede magt og indflydelse på Danmarks udvikling stiller derfor store krav til kommunernes strategiske byledelse

og evne til at forstå, samarbejde og agere i et stadig mere komplekst og internationalt samfund.

Publikationen starter med en nuancering af kendte myter i den danske planlægning af Dansk Byplanlaboratorium. Efterfølgende vil fire eksperter give bud på, hvordan kommunerne kan agere proaktivt i forhold til bosætning, erhvervsudvikling, bymidten og stedbundne ressourcer. Publikationen har

derfor karakter af en antologi og afspejler forskellige tilgange til kommunernes planlægning.

Hvilke provinsbyer og hvorfor?

Globaliseringen og videnssamfundet stiller provinsbyerne uden for vækstområderne over for nye udfordringer, som kræver nye måder at håndtere udviklingen på. Samtidig fortæller provinsbyerne en vigtig del af den danske kulturhistorie, og fungerer som ramme for en stor del af danskernes hverdagsliv. Der har i de seneste år været relativt lidt fokus på provinsbyernes udfordringer i såvel den brede, offentlige debat som i debatten i de faglige miljøer, der beskæftiger sig med byernes udvikling, planlægning og udformning. Der har til gengæld været meget debat om vækstområderne i og omkring Århus og København, på forstæderne og på yderområderne. Senest har der også været fokus på udviklingen af stationsbyer med færre end 5.000 indbyggere.

Denne publikation fokuserer på provinsbyer over 3.500 indbyggere uden for

Gågaden i Haderslev Foto: VisitHaderslev

vækstområderne. Publikationen afgrænser ikke vækstområderne fast efter kommunegrænser, men opfatter dem mere løst som områderne omkring hovedstaden og det Østjyske bybånd, herunder områdernes nærmeste pendlingsopland.

Tidligere resultater

I arbejdet med den tidligere statusrapport, 'Hvad vil provinsbyerne? Bymidter og byroller i forandring' ¹, som bl.a. bestod af kvalitative interviews og rumlige analyser rundt i 8 udvalgte kommuner samt ekspertworkshops, fandt vi frem til følgende

overordnede budskaber i forhold til byernes udvikling:

Først og fremmest fylder bosætning meget hos planafdelingerne i de danske provinskommuner, som ser den faldende nettotilflytning og aldrende befolkning som en af deres hovedudfordringer. Mange kommuner peger på faldende antal arbejdspladser og deres beliggenhed langt fra vækstcentre som hovedårsager til vigende befolkningsudvikling. Det var derfor en central pointe ved seminarerne, at kommunerne ikke altid skal planlægge efter vækst i befolknings-

Maribo torv

Foto: sbs rådgivning a/s

tallet eller arbejdspladser. For første gang i danmarkshistorien skal der i flere kommuner planlægges for krympende byer.

En anden central pointe var, at mange danske provinsbyer føler sig udfordret af globalisering og den internationale konkurrence. Mange byer er til gengæld gode til at udnytte mulighederne i forbindelse med turisme og oplevelseserhverv, selvom branchen er både konjunktur- og sæson-

bestemt. Pointen i denne sammenhæng var ved seminarerne, at det er helt centralt, at myndighederne og de lokale erhvervsråd arbejder aktivt for at støtte eller fremme det private erhvervsliv.

Seminarerne

Ved seminarerne blev bymidtens rolle for byernes fremtidige udvikling yderligere diskuteret. Mange af de 200 deltagende kommunale planlæggere, politikere og øvrige professionelle ser bymidten som et spejl for den udvikling byerne gerne vil have, og me-

ner at bymidten fungerer som byens ansigt udadtil. Der var enighed om, at det er bedre at fremme kvaliteten af bymidten frem for at øge arealet. For at styrke de butikker som allerede findes og fungerer, blev der opfordret til at støtte og skabe rammer for så mange offentlige og private faciliteter som muligt, eksempelvis biblioteker, kulturhuse, foreninger, idrætsfaciliteter og andet, der skaber liv før og efter butikkernes lukketid.

Ved seminarerne blev der af deltagerne også opfordret til at tænke kreativt i forhold

til mulige aktiviteter i bymidten, og overveje, hvordan gader og pladser kan anvendes til forskellige ting på forskellige tidspunkter af dagen og året. I mange tilfælde skal de kommunale myndigheder flytte fokus fra mursten til aktiviteter i byrummet og skabe en grund til, at folk vil opholde sig i bymidten lidt længere tid.

Det blev også forslået, at nye butikker og kreative eller videntunge erhverv ikke skal have mulighed for at etablere sig uden for bymidten. Der skal hellere skabes bedre

rammer for handel og erhverv nær bymidten, fx via bedre infrastruktur og offentlig transport, egnede bygninger, kontormiljøer samt et godt bymiljø. Hvis man er en pendlerby, kan man udnytte stationen og de naturlige bevægelsesmønstre. Endelig blev det nævnt, at bymidterne i mange provinsbyer kan gentænkes i forhold til bosætning. Der sker en flytning fra land til by, og kommuner kan overveje, hvordan bykernen kan gøres mere attraktiv for både børnefamilier, unge og ældre. Nogen steder kan man sanere boliger,

så der bliver plads til andre målgrupper. Andre steder skal der fokus på udearealerne for at kunne transformere bymidten til et moderne attraktivt boligområde. Bosætning, erhvervsudvikling, bymidten og udnyttelse af stedbunde ressourcer er alle elementer i planlægningen, som kan skabe vækst, beskæftigelse og øget livskvalitet. Det kræver dog en grundlæggende viden om, hvilke faktorer og mekanismer, der ligger til grund for en realisering af udviklingspotentialerne, og hvordan disse elementer spiller sammen i både en lokal og regional

kontekst. Det er derfor disse fire emner publikationen vil berøre - vel vidende, at andre emner også er relevante for byernes udvikling.

Hovedbudskabet ved seminarerne var dog, at det kommunale og politiske lederskab er af stor betydning for udviklingen. Det er derfor vigtigt, at byens ledelse er åbne, inddragende og ser muligheder, men samtidig tør træffe svære langsigtede beslutninger. Og vigtigst: lad være med at løbe efter den fælles dagsorden.

Legende byrum i Nørre Snede
Foto: Ikast-Brande Kommune

Interview med miljøminister Ida Auken

Dansk Arkitektur Center har interviewet miljøminister Ida Auken i 2012 om provinsbyernes udfordringer og potentialer. Gennem publikationen vil der derfor være spørgsmål og svar fra miljøministeren.

Hvad er efter din mening provinsbyernes største udfordringer i dag?

Provinsbyer er jo vidt forskellige, og jeg synes, at man skal passe på med at skære provinsbyernes udfordringer over én kam. Men hvis jeg skal pege på nogle overordnede udfordringer, som kan ses flere steder i landet, er fraflytning og manglende vækst nogle af de største lige nu.

Et af problemerne for de mindre provinsbyer uden for vækstområderne er, at virksomhederne rykker mod de større byer, hvor der ofte er mere arbejdskraft og bedre logistiske forhold. Det gør det svært både at fastholde borgere og lokke nye til,

og dermed bliver det også svært at skabe vækst. Disse byers største udfordring er at 'holde skansen'.

Med den bevægelse af både mennesker og virksomheder, som vi ser over hele Europa, så gælder det om at holde fast og styrke de bæredygtige bysamfund, som man har: Provinsbyerne! Det betyder, at man skal tilrettelægge en byplanlægning, som understøtter provinsbyerne. Det gælder:

- 1) udbuddet af forskellige boliger,
- 2) sammensætningen af arbejdspladser
- 3) attraktionen af især bymidten.

Hvad angår boligudbuddet bør dette henvende sig til alle aldersgrupper og alle familietyper. Der bør være ungdomsboliger, familieboliger og ældreboliger. Kommune kan i et vist omfang styre dette i kommuneplanlægningen og gennem placeringen af f.eks. ældreboliger.

Sammensætningen af arbejdspladser, og dermed udbuddet af jobs, kan kommunen

ligeledes understøtte gennem kommuneplanlægningen og placeringen af kommunens egne arbejdspladser.

Endelig bør kommunen arbejde aktivt gennem byplanlægningen for en attraktiv bymidte. Det handler om placeringen af detailhandlen, institutioner og arbejdspladser, men det handler også om kvaliteten af byen og dens bygninger, gamle såvel som nye.

Men tilvalg er som regel forbundet med fravalg, og en sådan satsning betyder også, at de lokale politikere skal have viljen til at satse på provinsbyen, og dermed ikke altid fordele 'goderne' til alle bysamfund.

Men det er vigtigt at holde fast i, at det billede, der tegner sig nu, ikke behøver at foresætte, og at den negative udvikling kan vendes. Det har man set i flere små byer, som eksempelvis Klitmøller i Thy, som har formået at skabe vækst og udvikling ved at udnytte stedbundne kvaliteter. Alle byer er dynamiske, men det kræver, at der gøres en indsats fra flere sider, hvis en negativ udvikling skal vendes.

Lemvig skatepark
Foto: Mads Krabbe

”Det kan i første omgang virke nedslående at stille spørgsmålstegn ved drømme og visioner. Men ønsker vi at skabe en god og bæredygtig fremtid for vores provinsbyer, så kræver det, at planer og projekter bygger på realiteter.”

Ny Weisser Øhlenschläger og
Ellen Højgaard Jensen, Dansk Byplanlaboratorium

Om Dansk Byplanlaboratorium

Byplanlaboratoriet er en tværfaglig og uafhængig institution, som sætter byplanlægning på dagsordenen, skaber netværk og sikrer kvalificeret debat og udvikling inden for faget.

Myter i byplanlægningen

Af: Ny Weisser Øhlenschläger, arkitekt og projektleder og Ellen Højgaard Jensen, direktør

I den offentlige, men også i den faglige og politiske debat, opstår der ofte modefænomener, som efter en periode tager form af endegyldige sandheder. For at udfordre disse 'sandheder' har Naturstyrelsen og Dansk Arkitektur Center bedt Dansk Byplanlaboratorium om at nuancere

velkendte myter, der ofte optræder i kommunernes planstrategier.

Dette kapitel sætter spot på fire myter, der optræder i kommunernes planlægning:

- Herlighedsværdier tiltrækker mange kreative vidensarbejdere

- En bedre infrastruktur skaber mere vækst
- Alle kan tiltrække flere børnefamilier
- Et godt brand sikrer provinsbyens fremtid

Vi kan finde myterne i planstrategier og andre kommunale dokumenter, der ofte tegner et billede af en lys fremtid.

Den bagvedliggende myte er, at der kan skabes vækst i befolkningstallet alle steder. I første halvdel af 90'erne var der mange, der ønskede sig spektakulære bygningsværker og ikonbyggeri. Myten var her, at man kunne kopiere Bilbao. De fleste overså imidlertid, at Guggenheimmuseet i Bilbao

Hjerting Strandpromenade i Esbjerg

Foto: Esbjerg kommune

kun var den sidste del af en samlet strategi for hele byen. En strategi som indeholdt infrastruktur, byfornyelse og helt nye regionale samarbejder. Krisen har sat en stopper for drømmene om, at store nye byggerier kan vende udviklingen. Men vækst tror man stadig på mange steder.

Nu hedder det sig, at man skal skabe vækst og udvikling gennem de stedbundne potentialer. Det er sympatisk og en smuk tanke. Der er også gode eksempler på, at det kan

lade sig gøre. Men det er ikke sikkert, at de alle kan skabe grobund for vækst.

Det kan i første omgang virke nedslående at stille spørgsmålstegn ved drømme og visioner. Men ønsker vi at skabe en god og bæredygtig fremtid for vores provinsbyer, så kræver det, at planer og projekter bygger på realiteter. Selvom drømmen om vækst stadig lever i ganske mange kommuner, der oplever tilbagegang, så kan vi se, at der er ved at ske et skift. Flere steder be-

gynder man at tale om kvalitet og tilpasning i stedet for vækst. Der er måske et paradigmeskifte på vej? I dette kapitel trækker vi myterne skarpt op for at skabe grobund for lokale diskussioner om planlægning af provinsbyernes fremtid. Hver myte kan læses for sig. Derfor kan der forekomme gentagelser. De kan virke karikerede, og det er de også. Til gengæld er eksemplerne ikke karikerede. De stammer fra virkeligheden og viser, at der er mange spændende initiativer på vej.

Myte 1:

Herlighedsværdier tiltrækker mange kreative vidensarbejdere

”I 2025 er X-Købing Kommune en attraktiv kommune med levende byer ved vandet og liv på landet. X-Købing Kommune har stor tiltrækningskraft over for ressourcestærke, engagerede og kreative unge familier og virksomheder, som ønsker at bo på landet ved vand og natur”.

X-Købing. Kommuneplan 2013

I rigtig mange provinsbyer ønsker man at tiltrække de kreative og de højtuddannede – og ofte kobles det til, at kommunen ønsker at styrke de lokale herlighedsværdier, såsom attraktive bymidter og skønne landskaber. Det bygger på en forestilling om mobile, kreative højtuddannede borgere, der flytter efter smag og behag.

Spørgsmålet er imidlertid, om det er en strategi, der har gennemslagskraft? Der kan være mange gode grunde til at skabe kvalitet i byer og landskaber, men flytter det rundt på den højtuddannede arbejdskraft? Det er slet ikke sikkert. Den seneste forskning viser, at sammenhængen mellem herlighedsværdier og nye kreative tilflyttere ikke er entydig. Det er ikke en strategi, der kan stå alene.

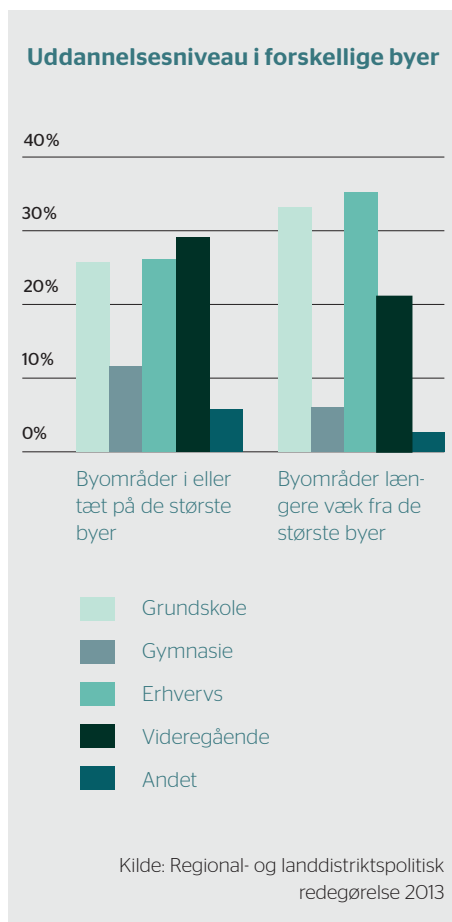
Hvor bor de højtuddannede?

De kreative mennesker er ikke altid lig med de højtuddannede, men sådan bliver det ofte tolket. Derfor er det relevant at se nærmere på uddannelsesniveau. Ministeriet for By, Bolig og Landdistrikter har i deres regional- og landdistriktpolitiske redegørelse fra 2013 opdelt landet i 4 regioner, nemlig

”Hvis provinsbyen ligger i pendlingsafstand af en større by, så kan man naturligvis konkurrere med andre byer i samme pendlingsafstand – og her vil herlighedsværdier spille ind, som en ud af mange faktorer.”

byområder tæt på de største byer, byområder langt fra de største byer, landdistrikter tæt på de største byer og landdistrikter længere væk fra de største byer. I denne sammenhæng giver det god mening at se på byerne. Det fremgår heraf, at der er en overrepræsentation af højtuddannede i nærheden af de største byer, og at de byer, der ligger længere væk fra vækstområderne har en underrepræsentation ². En reaktion på den konstatering kan være en trang til at prøve at vende udviklingen.

Højt kvalificeret og veluddannet arbejdskraft er koncentreret på bestemte lokaliteter og især i storbyregionerne. Hvis provinsbyen ligger i pendlingsafstand af en større by, så kan man naturligvis konkurrere med andre byer i samme pendlingsafstand – og her vil herlighedsværdier spille ind, som en ud af mange faktorer. Hvis vi taler om at tiltrække nye bosættere til provinsbyer uden for de større vækstcentre, så bliver det straks mere vanskeligt. Her drejer det sig nok først og fremmest om at sikre arbejdspladser og eller satse på turisme og dobbeltbosætning.

Herlighedsparadigmet har inspireret mange danske provinsbyer

Richard Florida er ophavsmand til begrebet om den kreative klasse, og hans tanker har skabt grobund for mange strategier for, hvordan man skaber attraktive byer for netop den klasse. Det har ført til en diskussion om, hvorvidt vores byer er for alle, men spørgsmålet er, om den kreative klasse overhovedet er så mobil, som Florida beskriver:

”Creative people are not moving to ...places for traditional reasons... What they look for in communities are abundant high-quality amenities and experiences, an openness to diversity of all kinds, and above all else the opportunity to validate their identities as creative people”.

Richard Florida

Køge Kyst

Foto: Martin Hakån / CoverGanda

Danskerne flytter på grund af arbejde og karriere

I Danmark har vi en ret lav mobilitet, og det viser sig, at flytninger først og fremmest sker på grund af arbejde eller af personlige årsager. De højtuddannede flytter primært på grund af arbejde og karriere – og de flytter til vækstregionerne. Et studie fra Sverige viser, at herlighedsværdier kommer i anden eller tredje række, og at herlighedsværdierne har størst betydning for de lavt- og mellemuddannede³. Det modsiger

Richard Floridas tese, men det skyldes, at det er lettere for de lavt uddannede at finde et arbejde, der matcher deres uddannelse i de mindre byer. Floridas teorier passer bedst på store byer. De højtuddannede koncentrerer sig her – for finder den ene part af et ægtepar en stilling, så skal det være let også at finde et job til ægtefællen.

Hvem kan satse på øget bosætning?

I forslaget til Landsplanredegørelse 2013 tegnes der et kort over pendlingen til de

større byer, hvor de fleste vidensarbejdspladser er koncentreret. Det mønster der tegnes viser ganske klart, at kommunerne har meget forskellige forudsætninger. I Landsplanredegørelsen formuleres det således:

”Strategier for at øge bosætningen langt fra de større byer kan derfor støde på stigende vanskeligheder ”

Kilde: Forslag til Landsplanredegørelse 2013

Pendling til større byer (over 30 000 indbyggere), 2010

Andel af pendlere fra bopælsby

- 10-15 %
- 15-25 %
- Over 25 %

Pendling til byer over 30.000 indbyggere fra byer over 2000 indbyggere, vist som ande af udpendlingen.

Kilde: Danmarks statistik og beregninger i Naturstyrelsen

0 25 50 75 100 km

Eksempel

Haderslev

Satsning på eksisterende erhverv

Der er også strategier, der tager udgangspunkt i det eksisterende, lokale erhvervs- liv og tænker i at forbedre forholdene for dem. Haderslev Kommune skriver i sin strategi, at man vil udvikle målrettede tiltag til at styrke eksisterende små- og mellemstore virksomheder. Indsatsen ”kan bygge videre på nogle af de styrker, som Haderslev Kommune har i og med, at vi har mange små og mellemstore virksomheder, ligesom vi gerne vil styrke samarbejde mellem virksomhederne og uddannelsesinstitutionerne, fx omkring målrettet efteruddannelse af håndværkere. Med den indsats forventes det, at der skabes initiativer i forhold til nogle af vores store udfordringer, som fx ønsket om et stigende antal arbejdspladser og faldende ledighed,” siger strategisk planlægger Klavs B. Thomsen, Haderslev

Kilde:
Plan13, Dansk Byplanlaboratorium 2012

Den gamle bydel i Haderslev
Foto: VisitHaderslev

Eksempel

Svendborg

Et kreativt miljø

Svendborg, der ligger uden for pendlingsregionerne på det foregående kort, har skabt sine egne arbejdspladser. Man har et unikt kreativt miljø. I 2009 viste en undersøgelse fra CBS, at kommunen har den tredjestørste koncentration af borgere, der kan siges at tilhøre 'den kreative klasse' - kun overgået af forstadskommuner til København. Det skyldes en lang tradition for iværksætteri samt en stor koncentration af uddannelsesinstitutioner og unge mennesker. I Kommunens planstrategi kobles udvikling af byen og havnen til en strategi, der understøtter de kreative erhverv. Men træerne vokser ikke ind i himlen. Som kommunen selv nævner, så skaber de mange små kreative iværksættere kun få arbejdspladser. Derfor arbejdes der aktivt på at understøtte de iværksættere, man allerede har, så de på sigt kan vokse sig større.

Kilde:
Svendborg kommunes planstrategi 2012

Myte 2:

En bedre infrastruktur skaber mere vækst

”Disse (infrastruktur, red) investeringer vil medføre bedre tilgængelighed til og fra X Kommune, kortere rejsetider for pendlere og dermed øge kommunens tiltrækningskraft for borgere, turister og nye virksomheder”.

X-Købing Kommune. Planstrategi 2011

Rigtig mange kommuner har i deres planstrategi et afsnit om transport eller infrastruktur. Det er et udtryk for, at kommunerne ser mobilitet og tilgængelighed som et vigtigt konkurrenceparameter, når det gælder om at tiltrække investeringer og nye borgere. Man kan da også med rette argumentere for, at infrastruktur og tilgængelighed er en forudsætning for vækst.

I provinsbyer der oplever stagnerende befolkningstal og lav vækst, er det fristende at tro på, at en infrastrukturel opgradering i form af en ny bro, et nyt stykke motorvej eller i det mindste en bedre bredbåndsforbindelse er lige netop dét, der skal til for at vende udviklingen og genskabe kommunens attraktivitet. Spørgsmålet er, om man i det hele taget kan sige, at ny infrastruktur altid skaber ny vækst i et område?

De lokale forhold er afgørende

Det kan man faktisk ikke påvise. Hvorvidt investeringer og forbedringer i infrastruktur og mobilitet skaber ny vækst afhænger i meget høj grad af byens allerede givne forudsætninger. Her er afstanden til nærmeste

”Hvorvidt investeringer og forbedringer i infrastruktur og mobilitet skaber ny vækst afhænger i meget høj grad af byens allerede givne forudsætninger.”

større vækstområde et af de væsentligste parametre, især hvis man ser på bosætning. Betyder en ny infrastrukturinvestering, at byen kommer inden for pendlingsafstand til et vækstområde med mange arbejdspladser, så er det sandsynligt, at det vil medføre en øget bosætning.

Der foreligger ingen større danske undersøgelser med empiriske studier af forholdet mellem infrastruktur og økonomisk vækst. Ser man ud over landets grænser, er den engelske SACTRA rapport fra 1997 den, der kommer tættest på. Konklusionen i rapporten er, at man ikke statistisk eller empirisk kan påvise, at infrastrukturinvesteringer medfører økonomisk vækst. I teorien er der meget, der peger på det, men kommissionen bag rapporten lægger vægt på, at det ofte er de lokale forhold, som er afgørende ⁴.

Den fede pølse

I Danmark sker tilflytningen og udviklingen i arbejdspladser primært i storbyregionerne omkring hovedstaden og den østjyske millionby. Det område der ind mellem er

Hobro havn Foto: Anne Iversen Hansen

blevet kaldt 'den fede pølse', overlapper med 'Det store H', dvs. - motorvejsnettet, der forbinder Aalborg og den dansk-tyske grænse hhv. Helsingør og Sydsjælland i nord-sydgående retning, og forbinder de to tværs over Fyn i øst-vestgående retning. Også togforbindelserne er gode - der er timedrift mellem København og Århus. Ser man på den indenlandske flyttebalance, er det tydeligt, at det er 'den fede pølse',

som folk flytter til. Det skyldes dog ikke infrastrukturen i sig selv, men det forhold, at man kan nå rigtig mange arbejdspladser inden for pendlingsafstand i alle retninger. Fra Trekantområdet kan man nå ca. 600.000 arbejdspladser i løbet af en time ⁵.

Hurtigere dertil - og derfra

Infrastruktur alene skaber ikke vækst, og de lokale forudsætninger har altså rigtig

Sallingsundbroen

Foto: DAHLphotography

meget at sige. Ofte vil en opgradering af infrastrukturen forstærke den eksisterende tendens. SACTRA rapporten kalder det 'to-vejs argumentet': Når to steder/byer/lande forbindes, og tilgængeligheden mellem dem øges, sker det ofte, at det ene sted lukrerer på bekostning af det andet.

Den største positive effekt får man, hvis man forbinder to steder, som er indbyrdes forskellige med hensyn til fx boligmarked, arbejdskraftmarked mv. Som det for eksempel var tilfældet med Malmø og København, da man byggede Øresundsbroen. Men også her, mener Per Homann Jespersen, trafikforsker ved Roskilde Universitetscenter, at man kan sige, at Malmø fik mere ud af det end København, og det er Malmø, der har oplevet den stør-

ste udvikling og forandring efterfølgende. Per Homann Jespersen peger også på de lokale vilkår som afgørende for effekten af nye infrastrukturelle forbindelser:

”Se på det Østjyske bybånd. Her har motorvejen betydet, at kommunerne imellem Trekantområdet og Aarhus er vokset helt sammen, og der er sket en enorm udvikling. Når Femern forbindelsen kommer, vil det helt sikkert få betydning for både Hamborg og København, der lige pludselig kommer meget tættere på hinanden. Men hvad med alt det indimellem? Jeg mere usikker på om det får særlig meget betydning der”.

Eksempel

Hirtshalsmotorvejen

Vækst på havnen, men befolkningstallet falder

I 2004 åbnede det sidste stykke af motorvejen fra Aalborg til Hirtshals. Forventningen var, at motorvejen skulle tiltrække nye borgere og nye virksomheder.

“Vi bygger ikke udelukkende motorveje for at løse trængselsproblemer. Ofte er målet i lige så høj grad at binde landsdele eller sågar lande sammen og at sikre grund-laget for udvikling og vækst i et bestemt område”.

Det sagde daværende trafikminister Flemming Hansen ved åbningen af motorvejen i 2004.

I dag oplever Hirtshals vækst og investeringer på havnen, og man kan se, at gods- og persontrafikken stiger. Men motorvejen har ikke vendt befolkningsudviklingen og tiltrukket mange nye borgere; befolkningstallet i Hirtshals er faldet støt fra 2002 til i dag.

Ida Lange fra Aalborg Universitet skriver Ph.d. om netop dette:

”Jeg undrer mig over, at en by som Hirtshals, der har så god infrastruktur og mobilitet, alligevel har så markant befolknings tilbagegang. Noget tyder på, at folk gerne vil arbejde i Hirtshals, men de foretrækker at bo andre steder - enten i Hjørring, i de mindre landsbyer eller ude på landet.”

Kilde
Missing Links. Et case studie af et nationalt mobilitetsknudepunkt/lokalt tilbagegangssted
Ida Sofie Gøtzsche Lange, Lea Louise Holst Laursen, Claus Lassen

Hirtshalsmotorvejen
Foto: Wikimedia Commons

Eksempel

Sydmotorvejen

Det er ikke motorvejen som gør forskellen

Sydmotorvejen fra København til Rødbyhavn på Lolland blev åbnet i 1986. Med motorvejen blev tilgængeligheden til Lolland Falster forbedret markant. Forudsætningerne for vækst burde altså være til stede. Det var den første gang man anlagde en motorvej, som ikke forbinder to eksisterende knudepunkter i form af større byer.

Man kan sammenligne væksten i Storstrøms Amt i perioden fra 1986 til amternes nedlæggelse i 2007 med væksten i Ringkøbing Amt, som ikke har nær så gode infrastrukturelle forbindelser med resten af landet. Begge regioner ligger relativt langt fra en større byregion. Her viser det sig, at væksten i Ringkøbing Amt, har været ca. 1 % højere i hele perioden. Det er altså ikke infrastrukturen i sig selv, som gør forskellen.

Kilde:
Danmarks Statistik
(Per Homann Jespersen, RUC)

Myte 3:

Alle kan tiltrække flere børnefamilier

”Demografien betyder, at det er nødvendigt at tiltrække flere borgere til kommunen. Det kan ske både ved at fastholde nuværende borgere, men også ved at tiltrække flere børnefamilier. En dynamisk befolknings sammensætning forudsætter flere unge og erhvervsaktive”.

X-Købing kommune. Planstrategi 2011

De fleste provinsbyer har samme overordnede mål. De vil gerne tiltrække flere borgere, helst børnefamilier. Det er en naturlig reaktion, når man oplever en tilbagegang i befolkningstallet. Men der er kun en begrænset andel børnefamilier i landet. Faktisk er der langt flere husstande, som ikke er børnefamilier. Desuden er forudsætningerne meget forskellige alt efter, hvor i landet man er placeret. Derfor bør man overveje, om man altid skal planlægge efter vækst, eller om man nogle steder snarere skal skabe gode levevilkår for de borgere, som man allerede har. Mange provinsbyer vil opleve et ældreboom, som de skal planlægge for. Måske kan det også lykkes dem at tiltrække 'det grå guld', for mobiliteten stiger faktisk en lille smule med alderen.

Hvor bor børnefamilierne?

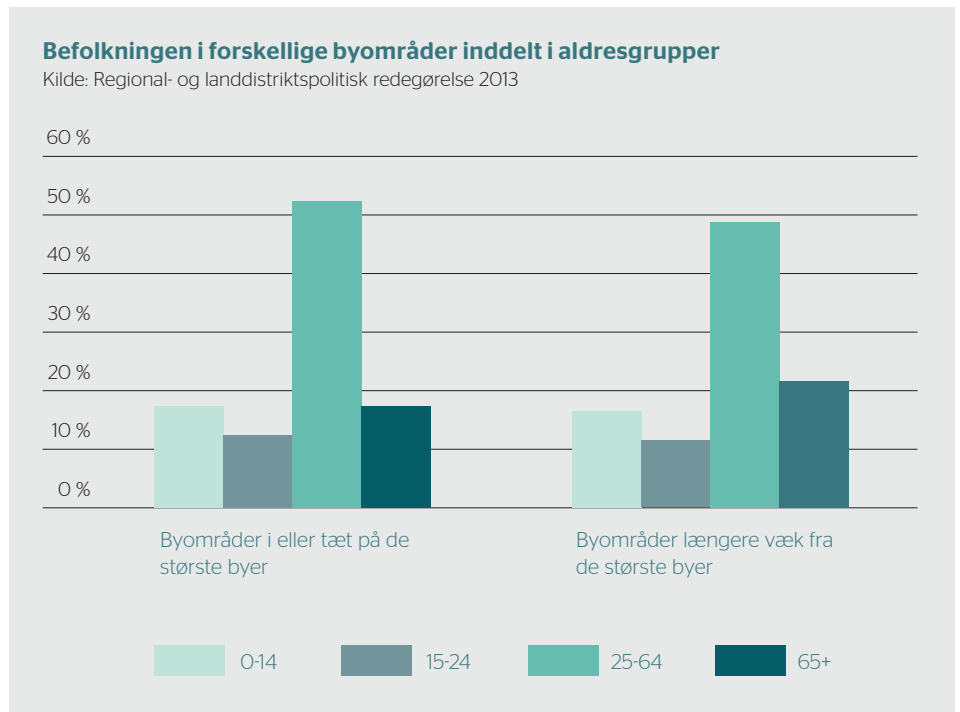
Børnefamilier foretrækker at bo i vækstområderne nær på arbejdspladser og service. Center for strategisk byforskning har i 2013 undersøgt 250 stationsbyer. De opererer med en opdeling i vækstområder og i yderområder. I yderområderne kan de konstatere, at tilflytningen til stationsbyerne

”Flytninger er aldersbetingede, og de fleste flytninger foregår i de unge år, hvor andelen af flytninger i perioder er oppe på 50 %.”

især er præget af ældre fra det omkringliggende opland, mens der i vækstområderne stadig flytter børnefamilier til. Hvis det nuværende flyttemønster fortsætter, så vil hver tredje indbygger i mere end 50 af de 250 stationsbyer være 65 og derover, når vi når til 2030 ⁶. En tilsvarende tendens kan spores, når vi ser på Ministeriet for By, Bolig og Landdistrikters regionalpolitiske redegørelse fra 2011. Her er landet opdelt i 4 regioner, nemlig byområder tæt på de største byer, byområder langt fra de største byer, landdistrikter tæt på de største byer og landdistrikter længere væk fra de største byer. I denne her sammenhæng giver det god mening at se på byerne. Af den nedenstående figur fremgår det, at der er en overrepræsentation af ældre i byerne, der ligger længst væk, og at der er en lille forskel i forhold til voksne mellem 25-64. Der er dog ikke en markant mindre andel af børn, så helt skidt ser det ikke ud. Tendensen er dog ret klar.

Der er ikke så mange børnefamilier, som vi måske går og tror

Husstande med 2 voksne og hjemmebo-

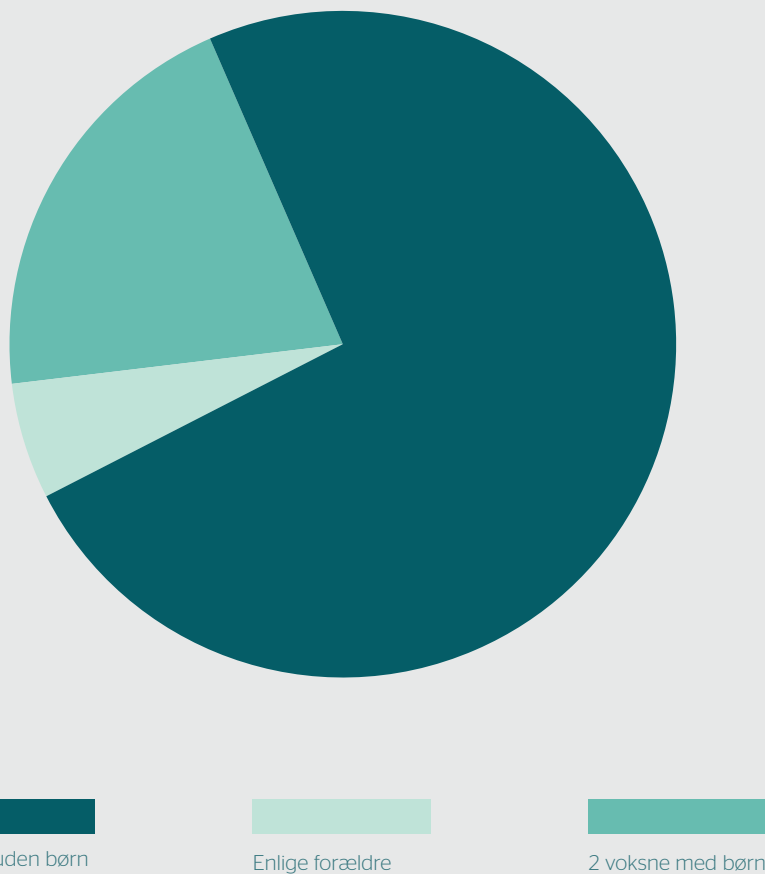

ende børn udgør kun omkring ¼ af befolkningen, men de fylder meget rent mentalt. Flere og flere voksne danskere bor alene og uden børn. De mange singlehusstande skyldes, at de unge etablerer sig senere,

og at seniortilværelsen bliver længere og længere. Når kommunerne tænker i børnefamilier, så er de ofte også fokuserede på børnefamilier i arbejde, og det gør kun gruppen endnu mindre.

Familietyper i Danmark pr. 1. januar 2013

Kilde: Danmarks statistik 2013

Børnefamilier er ikke særlig mobile

Flytninger er aldersbetingede, og de fleste flytninger foregår i de unge år, hvor andelen af flytninger i perioder er oppe på 50 %. Så snart man bliver 30, så falder andelen til omkring 5 %, og her bliver den liggende indtil seniortilværelsen, hvorefter den stiger

lidt. Derfor kan man måske satse på seniorerne. Når den danske kernefamilie først har købt sin første bolig efter endt uddannelse, så ligger mange ting fast. Derfor kan det faktisk være meget svært aktivt at få tiltrukket børnefamilier, selvom man har meget at tilbyde ⁷.

Det kan være dyrt at tiltrække børnefamilier

De fleste tror, at det er en god forretning at tiltrække børnefamilier, fordi de er gode skatteydere. Det er også rigtigt i nogle kommuner, men i andre er det faktisk dyrt at tiltrække flere børnefamilier. Konsulentfirmaet COWI har fra 2009 til 2013 analyseret den kommunaløkonomiske effekt før og efter udligning for forskellige bolig- og familietyper for en række kommuner. Resultaterne overrasker ofte embedsmænd og politikerne. Udligningsordningen er struktureret, så kommunerne udlignes i forhold til den gennemsnitlige omkostning pr. borger. Det kan derfor f.eks. udmærket vise sig at være omkostningsneutralt for en kommune at få flere plejekrævende ældre eller kontanthjælpsmodtagere. Samtidig kan det vise sig, at børnefamilier med to voksne i arbejde giver underskud, hvis kommunen har en ineffektiv skolestruktur, der gør, at omkostningerne pr. skolebarn ligger over gennemsnittet. Man kan således ikke generelt pege på, at nogen boligtyper eller familietyper er mere fordelagtige end andre ^{8 + 9}.

Eksempel

Morsø

Seniorliv - en ressource

Mange kommuner er i fuld gang med at planlægge for en fremtid med flere ældre. I Morsø har man valgt at se det som en ressource. Som de skriver, så vil mange af fremtidens ældre have både økonomiske, sociale og mentale ressourcer, der kan kastes ind i kommunens fremtid og i det frivillige arbejde. På Morsø skriver de:

”I årene fremover vil der være vækst i den ældre del af befolkningen i kommunen. De fleste er aktive, ressourcestærke og samfundsenkede borgere. Morsø Kommune vil gerne understøtte og gøre brug af denne gruppes styrker, og skabe bedre rammer for dem, vi ved, der bliver flere af. Der skal være fokus på, at de ældre har mulighed for et aktivt og godt seniorliv.”

Kilde:
Morsø Kommune 2013

Pakhustorvet i Nykøbing Mors Foto: Ann-Sofie Øberg

Eksempel

Guldborgsund/ Nykøbing Falster

Tilpasning og koncentration

I mange kommuner må man erkende, at man bliver færre – og så tilpasse kommunens planlægning til den nye situation. I Guldborgsund er deres nye kommuneplan i høring. I den vælger de at planlægge for færre erhvervsaktive fremfor at udmale et ønskescenarie med mange nye tilflyttere. De ønsker samtidig at styrke hovedbyen Nykøbing Falster. De skriver:

”Befolkningsprognosen i Guldborgsund Kommune viser for de kommende år en befolkningstilbagegang. Der er i Guldborgsund Kommune et fødselsunderskud på ca. 300-400 årligt, samtidig oplever vi en urbanisering mod de større byer og dermed en nettotraflytning. Yderligere vil antallet af ældre over 75 år stige i årene frem, mens antallet i den erhvervsaktive alder vil falde. I forhold til flyttemønstre oplever vi også en urbanisering internt i kommunen, hvor flere end tidligere flytter mod byerne.

Med bosætning forstås ikke blot ny bosætning af tilflyttere. Der forstås også

skabelsen af de bedst mulige rammer for et helt og rigt liv for borgere i alle aldre. Befolkningen er ikke statisk, og derfor opretholdes de gode rammer heller ikke, uden at vi tilpasser os til befolkningens bevægelser.”

Kilde:
Guldborgsund Forslag til kommuneplan 2013

Brostensgade i Nykøbing Falster Foto: Maria Wittendorff

Bjørnebrønden i Nykøbing Falster Foto: Maria Wittendorff

Mellem husene i Nykøbing Falster
Foto: Maria Wittendorff

Myte 4:

Et godt brand sikrer provinsbyens fremtid

“Når det ikke længere er en naturlov, at mennesker automatisk vælger at bo, besøge og drive virksomhed i X Kommune, bør vi alle gøre en aktiv indsats for at gøre os mere synlig. Derfor har X Kommune fået udarbejdet en brandingstrategi, der skal bidrage til at sætte os på landkortet”.

X-Købing kommune

I provinsbyerne uden for vækstområderne er man de fleste steder bevidst om, at væksten ikke længere kommer af sig selv. Og mange af kommunerne tør godt sige det højt. Der ligger dog stadig en forståelse af, at det er muligt at vende udviklingen, og her er det et mantra, at det gælder om at finde et stærkt brand.

Konkurrerer om de samme mennesker

Spørgsmålet er, om et stærkt brand betyder noget for, hvor attraktiv en by er at bosætte sig eller investere i? Både storbyer og provinsbyer indgår i stigende grad i en konkurrence med hinanden om at tiltrække investeringer, virksomheder og højtuddannet arbejdskraft. Men samtidigt er der ofte et regionalt hierarki mellem byerne, som det er svært at ændre ved: Aarhus er vækstcentrum i Østjylland, men de øvrige byer i det østjyske bybånd konkurrerer i høj grad med hinanden om de samme tilflyttere og de samme virksomheder.

Det er vigtigt at gøre sig klart, hvem man konkurrerer mod, når man forsøger at

”I Danmarks yderområder er det nærliggende at se på de potentialer, der allerede eksisterer, når man skal brande sin by.”

brande sin kommune. Samtidig viser de gode eksempler, at når en brandingstrategi virker, så er det fordi, der er styr på de basale ting: Attraktive byggegrunde og god offentlig service betyder langt mere end byens slogan.

Tid til nye ord?

I Danmarks yderområder er det nærliggende at se på de potentialer, der allerede eksisterer, når man skal brande sin by. Fokus på de 'stedbundne potentialer' er øget, og her er nærheden til naturen og de kulturhistoriske spor oplagte at tage fat i. Men når disse potentialer bliver nævnt i brandingsammenhæng, indgår de næsten altid i sammenhæng med ordet 'udvikling'.

Selvom der er en bred erkendelse af, at nogle områder oplever tilbagegang og stagnation leder ordet 'udvikling' uomtvisteligt tanken hen på vækst. Måske er det tid til helt at opfinde helt nye ord for, hvad det er, vi stræber efter?

De fleste byer og kommuner har deres eget slogan.
Her er et udvalg:

'[bynavn]
-det holder'

'Midtpunkt for
gode oplevelser'

'[bynavn]
-vi gør det'

'Midt i mulighederne'

'Mere Fyn for pengene'

'Tæt på mennesker,
teknologi og natur'

'Vilje til vækst'

Eksempel

Billund

At koble sig på et eksisterende brand

Billund er for rigtig mange danskere synonym med Lego, og byen er på den måde allerede associeret med et stærkt brand. I 2009 lancerede Billund Kommune i samarbejde med Lego for første gang strategien "Capital of Children", der i 2011 blev fulgt op af det offentlig-private partnerskab 'Capital of children Company'. Det er en meget langsigtet strategi, som blandt andet skal udstikke rammerne for kommunens erhvervsstrategi. Men det handler også om at turde tænke nyt og ændre på den måde man gør tingene på helt inde i den kommunale driftsorganisation. Kommunaldirektør Ole Bladt Hansen forklarer:

"På en måde var det helt naturligt at bygge ovenpå den styrkeposition vi har indenfor nichen 'kreativitet, leg og læring'. Det her er en virkelig langsigtet vision og den kommer til at påvirke den måde vi arbejder strategisk med erhvervsudvikling og bosætning. Men hvis vi virkelig skal have noget ud af det som kommune, så skal vi også arbejde med det internt i organisationen. Vi har jo en kæmpe forvaltning og mange mennesker der arbejder med børn og unge hver dag i

skoler, daginstitutioner osv. Ved at åbne op og arbejde sammen med private virksomheder, kan der åbne sig helt nye perspektiver. Der sidder jo masser af folk i virksomhederne i vores kommune og arbejder målrettet med kreativitet og læring, som er yderst relevant for os. Og selvfølgelig vil vi også gerne bruge det til at tiltrække flere bosættere. Vi har mange folk, som arbejder indenfor kommunegrænsen og der kommer hele tiden nye medarbejdere til. Faktisk har vi over 7000, der pendler ind i kommunen hver dag. Det er nogen af dem, som vi skal have til at slå sig ned her. Men det kræver selvfølgelig, at alt det andet er i orden - God service et godt bymiljø og attraktive boliger og byggegrunde. Vi skal ikke skabe et image, der ikke er i takt med virkeligheden, og det forsøger vi heller ikke".

Horsens

Det starter indefra

Et negativt brand kan have stor betydning i en region, hvor man har mulighed for at bosætte sig andre steder. Horsens er en by, der tidligere var mest kendt for sit statsfængsel. Men her har man i den grad formået at få byen sat på landkortet, blandt andet gennem store pop- og

rockkoncerter. Men det er en proces, der har været i gang i 20 år, og de kulturelle events er kun toppen af isbjerget, forklarer Lene Krogh, der er projektleder i Horsens Kommune:

"I Horsens har det handlet om at ændre selvforståelsen - både blandt kommunens medarbejdere og hos borgerne. I midten af 80'erne var Horsens image helt i bund, og kommunen var nødlidende blandt andet pga. arbejdspladser, der flyttede ud. Samtidig lå vi midt mellem Aarhus og Trekantområdet, der bare buldrede af sted, uden at vi fik del i udviklingen. Vi begyndte at arbejde på tværs af forvaltningerne og fik de første kulturelle events op at stå, hvilket gav os noget selvtillid. Vi lavede nogle rigtig store borgerinddragelsesprocesser og arbejdede med byfornyelse og forskønnelse af bymidten. Og ikke mindst har vi sørget for gennem den fysiske planlægning at udvikle byen, så der er attraktive byggegrunde for både boliger og erhverv.

Hver eneste skridt på vejen er en stor opgave i sig selv, men der er ingen kvalitet i at være kendt for store koncerter, hvis vi ikke kan tilbyde en attraktiv byggegrund den dag der kommer en virksomhed eller en familie og vil slå sig ned".

Imageundersøgelse

'Hvad er det første, du kommer til at tænke på, når jeg siger Horsens?'

	2000	2001	2002	2003	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011
Kulturby / koncerter	2	5	8	17	23	19	53	42	39	52	45
Statsfængslet	44	50	51	43	37	43	42	45	30	33	38
Familie / venner i byen	10	8	12	8	9	9	7	10	9	13	12
Sportsaktiviteter	5	4	4	4	6	15	6	12	13	17	22
God handelsby	2	0	2	1	2	1	2	2	2	2	5
Naturen / fjorden / smuk by	1	2	3	3	1	2	2	5	5	5	7
Kriminel / kedelig / mørk by	1	1	2	4	2	1	2	2	3	5	2
Skoleby / uddannelser	0	1	2	1	2	1	1	2	1	2	3
Industri / erhvervsby	2	2	3	3	8	5	2	10	1	5	8
Intet	13	17	12	16	11	9	5	6	9	11	15
Andet	14	7	8	10	14	9	9	17	13	30	17
Ved ikke	3	2	3	2	2	2	1	0	2	14	15

Kilde: Horsens kommune

”Danmark og de danske kommuner er midt i en turbulent periode, hvor samfundets økonomiske fundament er under omdannelse”

Planlægning som udviklingsstrategi

Bosætning, erhvervsudvikling, bymidten og udnyttelse af stedbunde ressourcer er alle elementer i planlægningen, som kan skabe vækst, beskæftigelse og øget livskvalitet. Det kræver dog en grundlæggende viden om, hvilke faktorer og mekanismer, der ligger til grund for en realisering af udviklingspotentialerne, og hvordan disse elementer spiller sammen i både en lokal og regional kontekst.

I dette kapitel har Naturstyrelsen og Dansk Arkitektur Center derfor bedt førende eksperter om bud på generiske strategier for, hvordan kommunerne kan arbejde proaktivt inden for ovennævnte emner. Derudover er eksperterne blevet bedt om at beskrive et forbilledligt eksempel inden for deres emne. De fire eksperter har haft frie rammer til at løse opgaven, hvorfor de fire kommende afsnit har forskellig karak-

ter, der afspejler eksperternes forskellige baggrunde. Formålet med kapitlet er at beskrive og tydeliggøre, hvordan kommuner kan arbejde aktivt med at fremme og målrette incitament og rammer i eksempelvis plan- og udviklingsstrategier.

Idyl ved Jægerspris

Foto: Kenneth Jensen

Nakskov
Foto: COLOURBOX

Boligområde i Svendborg Foto: COLOURBOX

Om SBI

—
Statens Byggeforskningsinstitut er et institut under Aalborg Universitet, som skaber forskningsbaseret viden til forbedring af byggeriet og det byggede miljø.

Bosætning

Af: Hans Thor Andersen, dr. scient. Forskningschef, SBI, Aalborg Universitet

Bosætningsstrategier er blevet et populært emne i landets kommuner: Mens diskussionerne i 1990'erne sjældent drejede sig om bosætningsstrategi – faktisk kan søgemaskinen Google kun finde det to gange i tiåret – så rykkede det i 00'erne – de første

fem år har 15 forekomster, de næste 5 år 70 og efter 2010 er der tæt på 200. Alene i indeværende år 83 (september 2013). Bosætningsstrategi er noget, der fylder i bevidstheden hos politikere og planlæggere og indarbejdes i kommunale udviklingsplaner og planstrategier.

Der er i kraft af voksende internationalisering / globalisering sket en afgørende forandring for kommuner og regioner: Der eksisterer ikke længere en national økonomi, og den danske stat kan ikke agere uden hensyn til først og fremmest EU. Kommunerne kan derfor ikke mere tage det for givet, at staten kan og vil sikre beskæftigelse og velfærdsudvikling lokalt.

Kommunerne skal selv tage ansvar. Når bosætningsstrategi har fået så stor tyngde i kommunerne, hænger det sammen med en serie af forandringer og omstruktureringer af samfundet, der udfordrer vante forhold og balancer. En voksende andel ældre, større vægt på arbejdskraftens kvalifikationer og en mere urban livsstil gør det svært sine steder at sikre den arbejdskraft, der er en nødvendighed for det lokale erhvervsliv.

Regionalgeografien fortæller os, at større ændringer af erhvervsmæssig, demografisk, institutionel eller livsstilmæssig art betyder en geografisk forskydning af aktiviteter, investeringer og mennesker. Landbrugets effektivisering og specialisering, afindustria-

”Når bosætningsstrategi har fået så stor tyngde i kommunerne, hænger det sammen med en serie af forandringer og omstruktureringer af samfundet, der udfordrer vante forhold og balancer.”

lisering, kommunale fusioner, sammenlægninger af skoler, hospitaler mm. bidrager alt sammen til en ny regional fordeling.

Udgangspunktet eller betingelserne er ikke ens landet over; der er derfor ikke én model, der kan bruges i samtlige kommuner. Mens nogle kommuner kæmper med affolkning og et voksende antal usælgelige huse, så har andre kommuner problemer med at skaffe plads til alle de nye borgere og de institutioner, der skal servicere dem. Derfor skal der tages udgangspunkt i lokale, konkrete forhold.

Motiverne til at lave en bosætningsstrategi er mange, men det handler generelt om at sikre grundlaget for en fortsat (positiv) udvikling. Alternativet er afvikling. Kommunerne kæmper om at skaffe velkvalificeret arbejdskraft til lokale virksomheder, og her kan en bosætningspolitik være et effektivt middel. Foruden at kunne tilfredsstille de eksisterende virksomheders behov for arbejdskraft, vil en vellykket bosætningsstrategi også være en væsentlig konkurren-

ceparameter i forbindelse med tiltrækning af nye virksomheder, sikre det kommunale beskatningsgrundlag og indirekte kommunens service.

Den kommunale bosætningsstrategi

De tidligste versioner af bosætningsstrategien havde fokus på byggegrunde, helst billige grunde, der kunne retfærdiggøre den ofte længere vej til arbejde, skole, indkøb mm. Det var en strategi, der især anvendtes i små kommuner med beliggenhed i oplandet til en større by. Løkkemidlet var muligheden for, at den pladskrævende familie kunne opnå det ønskede parcelhus. Uden for de større byers opland var det gerne naturen, der var trækplacet. Senere blev der satset på kultur og fritid; hvilken kommune med respekt for sig selv har ikke en sportshal, et kulturhus eller et museum?

Svagheden ved denne strategi er selvkært, at det er ganske tilfældigt, hvem der beslutter sig for at flytte til en given kommune. Det giver heller ikke mange holdepunkter for at bearbejde potentielle tilflyttere. Når

der ses nærmere på til- og fraflytningerne kommunerne imellem, så har landdistrikterne under ét en positiv saldo lige undtagen de unge i alderen 20 - 29 år. Denne aldersgruppes høje flyttefrekvens opvejer de øvrige aldersgruppers nettoflytning til yderdistrikterne. Bruttostrømmene, altså til- og fraflytningerne, er som tommelfingerregel ti gange så store som nettostrømmen; med andre ord kan en nettofraflytning på et halvhundrede mennesker dække over en fraflytning på måske 500 borgere, hvis flyttemotiver pt. er ukendte, men som måske kunne påvirkes uden de helt store anstrengelser.

Samtidig er der også god grund til at tage sig af de, der rent faktisk er flyttet til kommunen; en analyse ⁸ viser nemlig, at tæt på halvdelen flytter inden for det første år. Der kunne således opnås meget markante resultater, hvis bare en mindre andel af denne gruppe følte sig godt modtaget og dermed blev boende i den nye kommune. Nogle kommuner gør meget ud af modtagelsen og sørger for at følge op, andre er knap så

”Ved siden af de ’hjemvendte’ er der tydeligvis en gruppe, der søger det afstressede, det naturlige og mener at kunne realisere dette på landet takket være lavere boligpriser, et socialt nærvær mm.”

Facade i Kerteminde

Foto: COLOURBOX

langt fremme i skoene. Det er således ikke kun den udadvendte hvervning, der afgør den fremtidige befolkningsudvikling. Og i den udstrækning det bidrager til bedre offentlig service, mere tilfredse borgere mm., kommer det alle indbyggere i kommunen til gode.

Næsten alle kommuner i Danmark mærker en nettofraflytning af unge; det er et godt tegn, for de fleste flytter for at gennemføre en uddannelse. Problemet er, at de ikke nødvendigvis kommer tilbage til fødeegnen – der tales jo også meget om internationalisering i disse år. Igen vil en mere præcis viden om, hvem der flytter og hvorfor kunne medvirke til at sikre en større succes med eksempelvis bosætningskampagner. Der er et klart tilflytterpotentiale, eftersom kun 5 % af husstandene bor på landet, mens 12 % siger, at de ville foretrække at gøre det. Hvad skal der til for, at de forholdsvis mange, der ikke vover pelsen, flytter på landet? Hvilke barrierer oplever de, og er det noget bosætningskommunen faktisk kan påvirke?

Der er derfor god grund til at arbejde med analyser af flyttemønstrene og deres baggrund fremfor at satse på tilfældige formodninger og så i øvrigt satse på lidt af det hele. Det ender med at blive for spredt fægtning, uden at det rigtigt batter. Der skal fokus til; hvem er det, der kan fristes af en tilværelse på landet, og hvilke barrierer oplever de? Er der nogen grupper, der er særligt påvirkelige? Og hvordan kommunikeres der mest effektivt med dem? Her hjælper det ikke at kopiere nabokommunerne, for forholdene kan sagtens variere betydeligt selv over begrænsede afstande.

Den før omtalte SBI-rapport viste, at omkring hver femte tilflytter til landdistrikterne var født på den pågældende egn (i Nordjylland var procentsatsen helt oppe på 36 %). Samtidig var der en interessant forskel på tilflytternes lokalisering; jyderne foretrak som hovedregel mindre eller mellemstore byer, mens man på øerne primært havde præference for de egentlige landdistrikter. Måske en afspejling af tilflytternes baggrund og forestillinger, men måske også

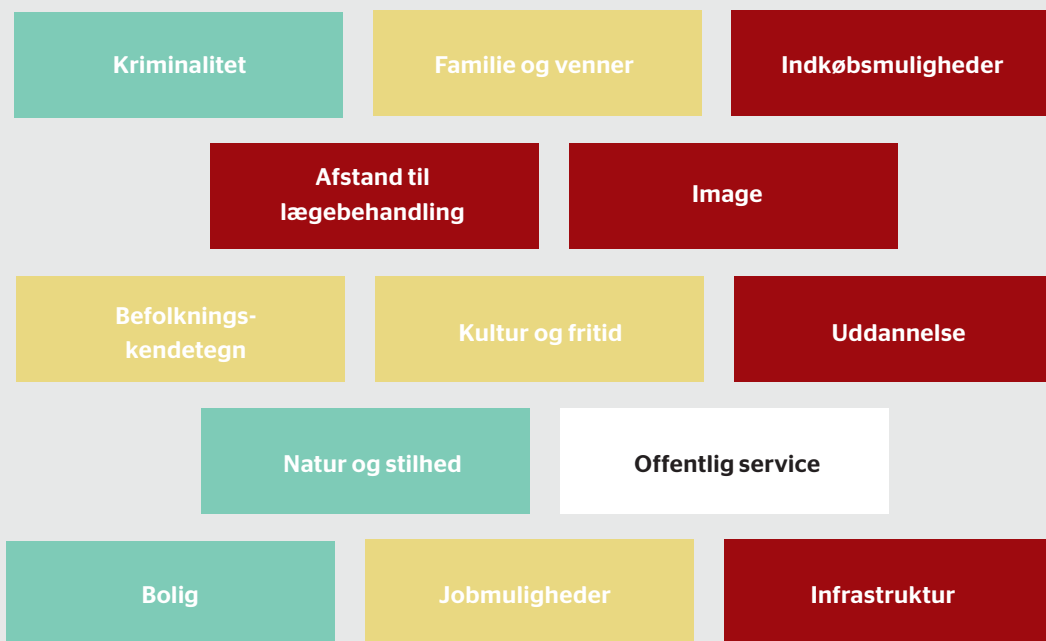
at andre forhold som indstilling, livsstil og livsfase kan spille en rolle. Ved siden af de 'hjemvendte' er der tydeligvis en gruppe, der søger det afstressede, det naturlige og mener at kunne realisere dette på landet takket være lavere boligpriser, et socialt nærvær mm. Endelig er der en gruppe, der ser mulighederne for at udfolde sine drømme og skabe det unikke bosted; typisk langdistancependlere, der arbejdsmarkeds-mæssigt og socialt fastholder forankringen i en større by, men realiserer nogle idealer på landet.

En målrettet indsats for at sikre tilflytning af nye borgere må selvklart gøre sig klart, om det 'bare' er et spørgsmål om flere borgere eller fx. en specifik kompetence på arbejdsmarkedet, der er behov for. Udviklingen af en bosætningsstrategi kan derfor med fordel starte med et overblik over befolkningsudviklingen og bosætningsmønstret suppleret af en grundig analyse af til- og fraflytningen. Det er godt at få nye borgere, men det er også godt at kunne holde på de fastboende. Her kan interviews med lokale beboere, tilflyttere og fraflyttere medvirke

Kanalbetjenthuse ved Lendrup i Vesthimmerlands kommune Foto: Karen Margrethe Pedersen

til at opnå en forståelse for flyttemotiverne. I hvilket omfang er det kommunal eller privat service, der er anledningen til fraflytning/ manglende tilflytning? Er tilflytternes hurtige udflugt forårsaget af manglende viden og forståelse for betingelserne for at bo på landet? Er de søgte kvaliteter ikke opnåelige? Mangler det berømmede sociale nærvær i praksis? Spørgsmålene er mange, men uden at stille dem kan det i bedste fald kun blive gætværk.

Forhold som har betydning i forhold til bosætning

To eksempler

Selvom mange kommuner har igangsat udviklingen af en bosætningsstrategi, så er der stor forskel på, hvor grundigt der er gået til værks. De to kommuner, som her er valgt til at repræsentere den særlige, fokuserede indsats, er ikke nødvendigvis langt foran alle andre. De har blot iværksat arbejdet lidt tidligere end andre steder.

Ringkøbing-Skjern Kommune har offentliggjort en bosætningsstrategi, der er

omfattende og bærer præg af et grundigt forarbejde. Indledningsvist slår strategien fast, at bosætning er af central beliggenhed, da flere skatteydere betyder flere penge i kassen, stordriftsfordele for kommune og virksomheder, større omsætning mm. Strategien tager afsæt i klart definerede mål, målepunkter og indsatser: Der skal være mindst en stor begivenhed hvert år, kommunen skal være et attraktivt tilflytningssted for nye borgere (2-3.000 årligt), borgerne skal fungere som ambassadører

for kommunen, og der skal gennemføres markante events og begivenheder, der kan sikre kommunen omtale i landsdækkende medier. Endvidere er der udfoldet en række konkrete indsatser for at nå disse mål. En konkret analyse har til formål at afdække, hvilke persongrupper det er mest interessant at afdække, og hvilke der er nemmest at tiltrække.

Ovenstående figur er udviklet gennem en SWOT-analyse; den giver dermed kommu-

Figuren viser forhold, der har betydning for personers lyst til at flytte til eller blive boende i Ringkøbing-Skjern Kommune. De grønne faktorer er forhold, hvor Ringkøbing-Skjern skiller sig positivt ud, de røde hvor kommunen skiller sig generelt dårligt ud. De gule faktorer er forhold, der er personafhængigt ¹⁰.

nen et overblik, der kan anvendes til at overveje forskellige tiltag, men også klargøre hvor kommunen kan påvirke forholdene. Analysen bruges fremadrettet til at identificere en række befolkningssegmenter, som vil være positivt indstillet over for bosætning i kommunen, men også nogle, der vil opleve barrierer herfor: I den første gruppe er eksempelvis ældre, der ønsker ro og naturskønne omgivelser, tidligere beboere, der søger familie og venner samt ufaglærte, tillærte og faglærte i industri og håndværk. I den anden gruppe er manglende uddannelsesinstitutioner en hindring for unge, der vil uddanne sig, personer i parforhold har svært ved at finde to jobs, der passer, især når der er tale om personer med længerevarende uddannelse, personer med baggrund i større bysamfund har tit svært ved at omstille sig. Endelig nævner bosætningsstrategien kort, hvem der er mest attraktiv til at tiltrække til kommunen; det er ikke overraskende højtuddannede (forudsat at de er i arbejde eller kan finde arbejde lokalt). Omvendt har personer på overførselsindkomst den laveste prioritet. Endvidere har

kommunen satset på at tiltrække udlændinge (polakker, tyskere bl.a.), lavet særlige ambassadørnetværk, satset på prøveboliger i landsbyer med henblik på, at tilflyttere lige kunne fornemme, hvad de vovede sig ud i, inden de skrev slutsedlen under.

Sorø Kommune er en anden kommune med en klar bosætningsstrategi; formålet er at sikre relevant arbejdskraft med henblik på erhvervsudviklingen, der igen er en forudsætning for at kunne tiltrække virksomheder. Arbejdspladserne er afgørende for kommunens økonomi og service på længere sigt. Strategien opererer med tre elementer: Produktudvikling, salg og analyse. Produktudviklingen angår selve kommunen – er det en vare, der falder i kundernes smag? Boligkvaliteter, offentlig og privat service, kultur og fritidstilbud, gode arbejdspladser osv. er dele af produktet og skal kunne overbevise potentielle tilflyttere om kommunens kvaliteter. Andet element handler om, hvordan det gode budskab spredes til resten af landet og er i høj grad et spørgsmål om kommunikations-

strategi. Målgrupperne er ikke overraskende børnefamilierne, sundhedspersonale til det nye hospital samt indpendlere. Det er disse tre grupper, der skal overbevises om kommunens kvalitet. Den første gruppe skal bl.a. findes i Hovedstaden. Endelig er det sidste element, analysen, det mindst udviklede, men tanken er at følge op med studier af udviklingen og de iværksatte indsatser og deres effekt.

RebuildPorten er en indgang til naturområder i kommunen

Foto: Mikkel Frost

”Når en kommune satser på bosætning bliver den også afhængig af udviklingen uden for kommunegrænsen.”

Fælles for de to kommuner er en rationel markedstænkning, hvor bosætningen er en vigtig del af den kommunale udviklingsstrategi. Der er gjort meget ud af kommunikationsstrategien, identifikation af styrker og svagheder samt det lokale erhvervslivs behov for arbejdskraft i de kommende år. Derimod mangler der en overvejelse

over, hvilke redskaber kommunerne rent faktisk har til rådighed, hvordan de kan påvirke udviklingen, og hvad der er deres begrænsninger. Det bemærkes, at den fysiske planlægning ikke nævnes i sammenhængen. Endvidere kunne en refleksion over bosætningsstrategiens sårbarhed være relevant, ikke mindst i Sorø's tilfælde:

Ikke mindst bosætning fra de store byer er stærkt påvirkeligt af konjunkturerne, og mange sjællandske kommuner har mærket krisen i form af manglende tilflytning. Når en kommune satser på bosætning bliver den også afhængig af udviklingen uden for kommunegrænsen. Det er i øvrigt bemærkelsesværdigt, at de to kommuner ikke satser på den kreative klasse; den trend synes at have haft sin tid.

Afrunding

Danmark og de danske kommuner er midt i en turbulent periode, hvor samfundets økonomiske fundament er under omdannelse. Det har i første omgang igangsat en strukturel forandring af erhvervslivet og den offentlige sektor med henblik på at tilpasse sig og understøtte den nye situation, der er stærkt konkurrenceudsat. Staten har i nogen grad overladt denne opgave til kommunerne, og de er derfor reelt tvunget til at agere proaktivt; altså sikre egne interesser på kort og længere sigt. Det indebærer for det første, at kommunerne reelt er blevet skarpe konkurrenter om begrænsede

Fiskerleje ved Vestkysten Foto: John Vestergaard

Kolindsund

Foto: Djursland kommune

goder. For det andet, at der ikke nødvendigvis er sammenfald mellem lokale og nationale interesser. For det tredje, at forskellene mellem kommunerne vil vokse, og statens muligheder for at kompensere disse er aftagende. Det giver samlet et pres på kommunerne, der ikke mere 'bare' skal administrere velfærdsstaten, men tværtimod være med til at sikre den lokale velstand gennem rettidig omhu.

Kommunerne har klart fået flere kompetencer og muligheder for at forfølge deres interesser. Men den store udfordring ligger i at skulle tage nogle svære valg, der ikke kan undgå at forfordele nogle af borgerne. At turde vælge er sværere end som så. Bosætning kan være et virksomt middel, hvis der ellers er nogle at tiltrække/ fastholde, men som langsigtet strategi lider det af at gøre kommunen afhængig af eksterne forhold. Måske har man udviklingen med sig, måske ikke... Under alle omstændigheder kan bosætning ikke stå alene; der skal være grundlag for at promovere kommunens forskellige bebyggelser, gode institu-

tioner, arbejdspladser, fritid og kultur og alt det andet, der kræves for at indfri kravene til et godt liv i starten af det 21. århundrede. Det vil helt sikkert kræve en kommunal stillingtagen og valg/fravalg af, hvilke steder der skal fremmes. En egentlig udviklingsstrategi, hvori bosætning og fysisk planlægning indgår, kan være et middel til ikke

blot at foretage en prioritering, men også at kommunikere den til borgere og virksomheder. Kommunerne kan ikke sikre alle landsbyer og småbyer en gylden fremtid. Og uden prioritering ender det med, at markedet og tilfældigheder styrer udviklingen. Uden garantier.

Om REG LAB

REG LAB er en non-profit organisation, hvis mission er at styrke viden, kompetencer og netværk inden for regional erhvervsudvikling med over 100 medlemmer på tværs af ministerier, regioner, kommuner og erhvervsliv.

Erhvervsudvikling

Af: Bjarne E. Jensen, Sekretariatschef, REG LAB

hederne ofte ligger i de større byer eller endda helt uden for landet. Og de afgørende vækst- og lokaliseringstendenser har en kraft, som er nærmest umulige at påvirke lokalt. På den anden side er kommunerne pinedød nødt til at søge at fastholde og skabe jobs; alt andet end en lokal vækstdagsorden er omtrent en selvudskrevet dødsdom.

Den gode nyhed er, at erhvervsudviklingen uden for vækstområderne klarer sig langt bedre end forventet. Måske netop fordi mange i disse områder er klar over den brændende platform og derfor agerer med gå-på-mod og opfindsomhed, som gør dem i stand til at præstere langt bedre end

forudsætningerne tilsiger. Med andre ord: Det ER muligt at gøre en forskel med en aktiv erhvervsudviklingsstrategi.

Drivkræfterne

Hvis man som kommune skal lykkes med at skabe en effektiv kommunal erhvervsudviklingspolitik, er det en forudsætning, at der er en erkendelse af en række centrale drivkræfter:

Velstandsudvikling afhænger af erhvervsudvikling.

Nøglen til velstandsudvikling i byerne uden for vækstcentrene ligger i en aktiv og dygtig erhvervs politik. Bosætning er ikke uvæsentlig, men gode rammer for det

”Det drejer sig dybest set om at aktivere de kræfter, der er nødvendige for at skabe en forandring – at mobilisere den sociale kapital.”

lokale erhvervsliv er vigtigst og mere langtidsholdbart. Analyser viser, at broderparten af velstandsstigningen kan tilskrives højere produktivitet i erhvervslivet, mens kun en mindre del forklares med tilflytning. Med andre ord er byernes eget erhvervsliv den vigtigste kilde til vækst.

De mindre byer er smidige og hurtige.

Mindre byer kan med fordel udnytte hurtige og uformelle beslutningsprocesser, gensidig tillid samt handlekraft. Mindre byer kan lettere end de store byer skabe forståelse for, at man ikke kan alt. De små byer er populært sagt '5-minutters-byer', som ofte er kendetegnet ved et tættere og mere tillidsfuldt personligt netværk, hvor der hurtigere kan skabes opbakning blandt beslutnings-tagere til fælles satsninger.

Ildsjæle og risikovillighed.

Personligt samfundsengagement og entreprenørskab er uerstattelige ingredienser i succesfuld erhvervsudvikling. Og de er typisk tydeligere og vigtigere uden

for vækstområderne. Der skal være ildsjæle, som kan drive udviklingen frem. Ofte er det faktisk embedsmænd i offentligt/halvoffentligt regi. Politikere, der modigt holder hånden over ildsjælene, og erhvervsfolk der engagerer sig personligt og sætter strøm på tingene, er også af central betydning. I de byer der lykkes, er det faktisk ofte fremtrædende politikere og embedsmænd, der spiller en hovedrolle og leverer afgørende bidrag til vækstprocessen. De optræder selv som ildsjæle, der medvirker til at bakke op og animere civile ildsjæle.

Byerne er en god ramme for aktiv erhvervs politik

Provinsbyerne udgør sammen med deres oplande en ganske homogen ramme for at føre lokal erhvervs politik. Der er ikke ængere væsentlige forskelle mellem by og opland, når man ser på erhvervsaktiviteten og velstanden. Mange byerhverv udføres af folk, der bor i oplandet, ligesom arbejdspladserne i by og land i dag i vid udstrækning fordrer næsten ens kompetencer.

Hvordan lykkes det med en aktiv erhvervsudviklingsstrategi?

Med erkendelsen af ovennævnte drivkræfter på plads kan en kommune tage fat på at skabe en aktiv erhvervsudviklingsstrategi. Men hvad skal der til for at skabe en aktiv erhvervsudviklingsstrategi, som gør en væsentlig positiv forskel? Der er lavet talrige casestudier af dette ¹¹. Væksthistorierne er meget forskellige, og man kan ikke tale om, at der er én rigtig strategi. Men der er nogle klare fællestræk med hensyn til, hvordan byerne lykkes. Disse fællestræk kan sammenfattes i seks anbefalinger:

1

Byg videre på de eksisterende styrker

Fremtidens erhvervsprofil vokser som regel ud af de eksisterende erhvervsmæssige styrker.

Alt for ofte har kommuner – og deres borgere – dummet sig ved at negligere det eksisterende ud fra en forventning om, at fremtidens vækst skal hentes ind udefra. Men der bygges videre på det eksisterende erhvervsliv ved at understøtte vækst og omstilling i de stærkeste klynger og netværk. Det kræver tæt dialog med erhvervslivet og langsigtet perspektiv på indsatsen. Man skal ikke springe rundt efter de hurtige gevinster. Det er det lange seje træk, det gælder.

2

Opbyg uddannelsesmiljøer der matcher de lokale behov

Uddannelse er den sikreste vej til vækst og udvikling. Jo flere der tager en uddannelse, desto større velstand hos borgerne og højere produktivitet i områdets virksomheder.

Erhvervsskolerne spiller en central rolle i provinsbyerne, og selv små byer har muligheder for at opbygge stærke, specialiserede uddannelsesmiljøer med stort ejerskab fra virksomhederne. Det fordrer et stærkt samspil mellem erhvervsliv, kommune og uddannelser. Udlægninger af uddannelser kan være en løftestang.

3

Erhvervsudvikling og byudvikling hænger sammen

Mange af de succesfulde mindre byer er karakteriseret ved, at byernes erhvervsprofil bliver synliggjort i det fysiske miljø.

Nye byfunktioner, bymiljøer og infrastruktur behøver ikke at være anonyme eller kopiere fortidens generiske løsninger; erhvervslivets kompetencer og profiler kan synliggøres. Enten direkte ved at bruge produkter og teknologi fra virksomhederne i det offentlige rum. Eller i overført betydning ved at gøre design og teknologi til en synlig del af byens profil. Byudvikling kan være et offensivt redskab til at understøtte en bestemt udvikling og bestemt vækst, man ønsker i byen. Pointen er, at erhvervslivets vækst bliver synlig og identitetsskabende for byens besøgende og – vigtigst – for de unge som voksne, der har deres daglige gang i byen.

4

Tag styringen

Mindre byer der lykkes med at skabe vækst er stort set altid karakteriseret ved at have ledere, som har haft modet og evnen til at tage styringen: sætte ambitiøse pejlemærker op og forfølge dem med stor stædighed.

Disse ledere er ofte 1-2 centrale personer fra politisk-administrativ side. Endeløse konsensusøgende processer fører ikke til robuste udviklingsstrategier; der skal også vises lederskab.

5

Skab opbakning

De dygtigste byer balancerer en stærk styring med en høj grad af involvering og erhvervmæssig forankring. Byerne involverer i første række de kernepartnere, der har tunge faglige, driftsmæssige og ledelsesmæssige kompetencer, som også kan bidrage til, at initiativerne geografisk, finansielt og indholdsmæssigt får stor rækkevidde. Og samarbejdet rækker ud over et tidsbegrænset projekt. Det er langsigtet og varigt.

Det drejer sig dybest set om at aktivere de kræfter, der er nødvendige for at skabe en forandring – at mobilisere den sociale kapital.

6

Vær innovativ

Byer, der vil være vækstbyer, kan med fordel overveje nye måder at organisere indsatsen på for at få engageret de strategiske partnere i projektet og tiltrukket de rigtige aktører til at udføre den operative indsats.

Samarbejdspartnerne kan være private virksomheder, nabokommuner, regionale eller nationale myndigheder og vidensinstitutioner, afhængig af, hvem der er de bedste.

Vækstbyerne vælger at gå helt nye veje i organiseringen af erhvervs politik og byudvikling for at opnå resultater og skabe kompetencer og energi i udmøntningen. Også selv om det betyder, at kommunen taber kontrol og mister direkte indflydelse.

Opsamling

Ovenstående er hovedpunkterne i en vellykket og effektiv udviklingsstrategi. Sunne i Sverige er et illustrativt eksempel, som favner alle elementerne (se case om Sunne). Men det er vigtigt at understrege, at erfaringerne fra talrige casestudier viser, at der ikke er én vej til succes. Tværtimod må byerne uden for vækstcentrene belave sig på, at de må kæmpe for at finde deres 'plads' i et globalt byhierarki. Og at denne kamp ofte vil opleves ulige. Det betyder også, at de mindre byer skal være åbne og klar til at gribe de muligheder, der fortjent, eller ved tilfældighedernes gunst, måtte åbne sig. En kommune som optræder strategisk adræt, formår både at få meget ud af de givne muligheder, og er samtidig med til at piske en særlig stemning op og skabe et lokalt gå-på-mod, som er smittende og holdbar over tid.

Hvad siger miljøminister Ida Auken?

Hvordan kan regionalt samarbejde mellem provinsbyer styrkes, og hvordan spiller en statslig indsats en rolle i denne forbindelse?

I Danmark, hvor afstandene ikke er så store, er det helt væsentligt at samarbejde frem for at konkurrere. For det nytter ikke noget, at nærtliggende provinsbyer har præcis de samme tilbud.

Lad mig give et eksempel: Hvis vi siger, at tre tilstødende byer har omtrent samme museum, samme kulturhus og samme svømmehal, vil kundegrundlaget være meget lokalt, og det kan blive svært at få det til at løbe rundt. Men hvis én by har et virkelig godt museum, den anden et fantastisk kulturhus og den tredje en splinterny svømmehal, vil grundlaget for det enkelte tiltag være regionalt. Det kan måske lyde meget økonomisk, men det er nu mere for at tegne et billede af, at med de relative korte

afstande, vi har i Danmark, er det muligt at samarbejde kommunerne imellem for det fælles bedste. Grundlæggende bør indsatserne prioriteres der, hvor de gør mest gavn for det brede fællesskab. De helt små kommuner nyder jo f.eks. godt af, at der foregår noget i de lidt større provinsbyer. Jeg tror, at man skal blive bedre til at koncentrere indsatserne og forsøge at gøre de lidt større provinsbyer til vækstcentre for mindre byer. Kommunerne skal nogle gange kigge ud over egne grænser for at skabe den bedst mulige by.

Regeringen gør flere ting for at styrke udviklingen i provinsbyerne. Dette ses bl.a. i Ministeriet for By, Bolig og Landdistrikters landdistriktsinitiativer. Miljøministeriet har f.eks. et rejsehold, der kan bistå kommunerne i planlægningen, vi har lavet planlovsændringen, der sikrer detailhandel i bymidterne, og vi har gang i flere samarbejdsprojekter med kommunerne.

Eksempel

Genius Loci - Sunnes vækstmodel

Sunne er en by i Värmland, flere timers transport fra vækstcentrene i Sverige. Trods vanskelige forudsætninger har Sunne i de seneste 20 år udviklet sig til en succeshistorie med et erhvervsklima og jobskabelse langt over, hvad man kan forvente af en by med denne placering.

Sunne Kommune har udviklet en model med nye metoder og arbejdsprocesser, som skaber hurtigere vækst. En model som mobiliserer kræfterne lokalt og styrker innovationskraften. Modellen hedder 'Genius Loci'.

Baggrund

Sunne ligger 60 km nord for Värmlands største by Karlstad, 200 km fra Oslo i vest, 300 km fra Göteborg i syd og 400 km fra Stockholm i øst.

Sunne Kommune har 13.100 indbyggere, heraf halvdelen i Sunne by. Erhvervsstrukturen er præget af små og mellemstore virksomheder, og de vigtigste erhverv er den grafiske industri, landbrug og turisme.

Sunne ligger hvert år meget højt i Svensk Näringslivs målinger af erhvervsklimaet i de svenske kommuner. Særligt højt vurderer

virksomhederne kommunens service til virksomhederne, erhvervsvenlighed samt adgang til kvalificeret arbejdskraft. Sunnes succes kan sammenfattes i en række karakteristika:

Social kapital

'5-minuttersbyen'. Alle kender hinanden. Det er hurtigt at mobilisere stærk opbakning til initiativer blandt nøgleaktørerne.

Entreprenant miljø

Kommunen søger at sprede viden og accept: En rød tråd i kommunens strategi. I al kommunikation søges at skabe et entreprenant klima, hvor initiativer værdsættes, og hvor både succeser og fiaskoer accepteres. Det har skabt grobund for en stærk iværksætterånd og et miljø, hvor ildsjæle opmuntres.

Uddannelsesmiljø

Kommunen har satset stort på at skabe et stærkt, nichepræget uddannelsesmiljø med stor opbakning blandt de lokale virksomheder og opmærksomhed internationalt.

Lederskab

Noget bliver prioriteret frem for andet. Der

bliver truffet valg. Kommunen har taget chancer ved at prioritere uddannelse og klyngeudvikling højt.

Samarbejdskultur

De søger samarbejde med de omkringliggende kommuner, med Regionen, og nationale partnere. Det er med til at brande Sunne positivt.

Grib mulighederne

Der er opmærksomhed på områder, hvor der kan skabes synergi. Der er fokus på de virksomheder og kompetencer, som findes i Sunne allerede; og hvordan kompetencerne kan kombineres innovativt.

Udsyn

Sunne finder sin plads i byhierarkiet, men gør det offensivt; man ser sig som et led i en global værdikæde og marked. Der knyttes tætte relationer til universitetsmiljøet i Karlstad og vidensmiljøer i Göteborg, Danmark, Japan osv. Det styrker erhvervslivet og uddannelserne. Og det styrker befolkningens åbenhed.

Resultaterne i Sunne er veldokumenterede¹². I 2009 evaluerede Sunne Kommune udviklingen. Man observerede, at man havde

været dygtige – og heldige – med beslutninger hidtil. Og har været heldige med en håndfuld stærke ildsjæle, som har drevet succes'erne frem. Man fandt, at der var en række processer, faktorer og individer, som havde været helt afgørende. Man besluttede, at dette var signifikant, og at man ikke fremover ville overlade udviklingen til held: Man ville fremover gøre en bevidst og målrettet indsats for at understøtte de mekanismer, som var afgørende for Sunnes succes.

Derfor iværksatte man i 2010 Genius Loci - Stedets Talenter.

Genius Loci havde følgende mål:

- 1 – At styrke lokal og regional erhvervsudvikling gennem ny metoder, tilgange og former for samspil.
- 2 – At udvikle en model for hvordan lokale kræfter og nye metoder anvendes til at skabe vækst.
- 3 – Styrke relationerne mellem borgere, virksomheder og det offentlige.
- 4 – Skabe et sammenhængende innovationssystem på basis af 'penta-helix', dvs. samarbejde mellem forskere, virksomheder, den offentlige sektor, frivillige organisationer og individuelle ildsjæle.

I projektet blev der eksperimenteret med et meget stort antal forskellige aktiviteter, som mobiliserede folk på tværs af traditionelle skel:

- Mødesteder på tværs af befolkningsgrupper. For eksempel blev Sunnes skianlæg brugt som ramme for en dag med gratis adgang, uformelle arrangementer med politikere og andre som indgik i usædvanlige sammenhænge.
- Politikere mødtes med unge på de unges hjemmebane og på de unges præmisser.
- Diskussioner og undervisning i tværgående temaer under overskriften 'Stedets Talenter'.
- Studieture hvor politikere, virksomheder og embedsmænd blandes og politik udvikles i fællesskab.
- 'Det gode værtskab'. Forskning, uddannelse og kommunikation af hvordan man skaber et lokalsamfund præget af åbenhed, udsyn, imødekommenhed.

- Arrangementer med fokus på skæve idéer og overraskelser.

Genius Loci var et tidsbegrænset projekt med egen finansiering. Men mange af erfaringerne har kommunen taget videre, og mange af aktiviteterne er fortsat uændret eller styrket. Evalueringen af Genius Loci har vist følgende effekter:

- Større bevidsthed om den enkeltes betydning for udviklingen i Sunne.
- Nye mødesteder og nye mødeformer.
 - Bedre viden om den omgivende verden, drivkræfter og tendenser.
- Metoder til at understøtte ildsjæle.
 - Bedre erhvervsklima. Nye virksomheder søger til området, gamle vælger at blive.
- Generelt bedre attraktivitet som lokalisering. Yngre familier og studerende opfatter, at Sunne har et mere spændende miljø. Og borgerne er positive ambassadører for deres kommune og arbejdspladser.

I projektet sammenfattedes erfaringerne om hvad der giver resultater i Sunnes erhvervsudvikling i en enkel model: 'puslespils-modellen'. Alle brikkerne i modellen er komplekse kvaliteter, som konstant skal trænes for at kunne fastholde dem. Derfor har Sunne gjort denne model til omdrejningspunktet i sin ny erhvervsudviklingspolitik (2013).

Finansiering og organisering

Genius Loci gennemførtes over to år 2008-2010 og kostede i alt 13,6 mio. SEK. Finansieringen kom primært fra EUs Regionale Udviklingsfond, sekundært fra Region Värmland, Sunne Kommune og fem andre kommuner i regionen.

Genius Loci er inspireret, af det arbejde der udføres i Emilia-Romagna i Norditalien. Undersøgelser har vist, at den sociale kapital i et område har positiv indvirkning på iværksætterånd, byudvikling, vækst og velfærd. Med inspiration herfra blev projektet Genius Loci ledet af Sunne Kommune. To fuldtidsmedarbejdere var beskæftiget med driften i de to år, ledet

af kommunens erhvervschef Anna Blomquist.

Videreførelsen af dele af projektets aktiviteter finansieres over kommunens normale driftsbudget samt på frivillig basis af mange af de personer, foreninger og virksomheder, som blev mobiliseret i projektet.

Processen har lært kommunen meget om samspillet med omverdenen. Det er således karakteristisk, at kommunens erhvervschef Anna Blomquist i sin omtale af såvel Genius Loci som af kommunens erhvervs politik helt undlader at bruge ord som innovation, fokusgrupper, projektledelse og lignende ord, som af omverdenen opfattes som fremmedgørende og synonymt med en bureaukrat-tænkning.

Kommunens egne politiske processer er også forandrede; politikker udvikles i stigende grad i fællesskab mellem embedsmænd og alle politikere. Dette medvirker til, at der opnås konsensus om den fælles strategi, og større robusthed til prioriteringerne over tid.

Bymidten i Slagelse
Foto: Eva Fabricius

Løgstør bymidte
Foto: Søren Schmidt-Jensen

Om COWI

—
COWI er en rådgivningsvirksomhed, som skaber helhedsorienterede løsninger inden for fysisk planlægning, ingeniørteknik, økonomi og management.

Bymidten

Af: **Torsten Bo Jørgensen**, Projektleder, Plan og trafik, COWI

Centraliseringen af Danmarkskortet betyder, at klokken falder i slag for mange provinsbyer. Arbejdspladserne flytter til de større byer, butikkerne bliver færre (bortset fra discountbutikkerne), og mange steder

tømmes bymidterne for funktioner. I den situation bliver det vigtigt med en klar strategi for udviklingen af bymidten.

Udviklingsstrategier for bymidten vil selvfølgelig se forskellige ud, alt efter om byen er på 3.500 eller på 80.000 indbyggere. Alligevel kan man godt pege på generelle principper og give anbefalinger, der er temmelig ens på tværs af bystørrelser.

Artiklen peger på en række opmærksomhedspunkter, når politikere og forvaltning vil lave en god udviklingsplan for en bymidte. Det drejer sig om at skabe en tæt

og koncentreret bymidte med butikker, boliger, arbejdspladser, servicetilbud, erhverv og uddannelser - i den rette og realistiske blanding. Og det handler om at bedrive strategisk lederskab, dvs. vælge en klar retning for bymidten og arbejde aktivt for at komme derhen i et tæt samspil mellem politik, forvaltning, borgere, investorer mv.

Men hvorfor er bymidten overhovedet så vigtig? Det hænger sammen med, at bymidten er byens visitkort. Det er her, den viser, om den tror på sig selv, om der er optimisme og fremtidsro i byen. Den sender et klart signal til omverdenen.

”Planlæg for virksomheder i bymidten. Mange af de arbejdspladser, der opstår i dag, er i viden- og serviceerhverv, hvoraf mange gerne vil ligge i bymidten og hente inspiration, kreativitet og tilfældige møder i hjertet af byen.”

Planlæg for en tæt og afgrænset bymidte med butikker, oplevelser og liv

En by med en tæthed af butikker, oplevelser, services mv. er en levende by. Rapporten ”Hvad vil provinsbyerne?”¹ viser imidlertid en række byer, hvor den funktionelle bymidte er mindre end den administrative og rumlige bymidte. Det gør, at byoplevelsen svækkes. Jeg vil tro, at det gælder i de fleste byer. Man skelner mellem

- den administrative bymidte, som er de arealer, der i kommuneplanen er udpeget til centerformål,
- den rumlige bymidte, som er den rumligt sammenhængende, tætte bymidte med klart opfattede gaderum, pladser og bygningssmasse,
- den funktionelle bymidte, som er den sammenhængende del af bymidten, hvor bymidtefunktioner som detailhandel, offentlige funktioner og dagligvarebutikker er koncentreret. ^{1. s.17}

Kommunen kan med fordel afgrænse bymidten relativt stramt, sørge for fysiske forløb, der opfattes som tætte og helhedsprægede, og endelig tage ansvar for at placere tilstrækkeligt med funktioner, herunder offentlige, inden for den funktionelle bymidte. Det understøtter menneskestrømmene og bidrager til at skabe en koncentreret by med mennesker og liv.

Dagligvarebutikker kan med fordel placeres helt inde i bymidten, da de tiltrækker mange kunder hver dag og understøtter omsætningen i andre butikker, cafeer mv. Det står tit i modsætning til især discountbutikkernes ønske om at ligge i kanten af bymidten ud til en indfaldsvej med mange parkeringspladser og pendertilgængelighed. Her skal kommunen gå foran, identificere placeringer centralt i bymidten og aktivt søge dialogen med dem, der skal virkeliggøre dem. Det har stor betydning for bymidtens udvikling, hvor dagligvarebutikkerne placeres.

Gågaderne i Søndergade
Foto: Horsens Kommune

Ribe bymidte
Foto: COLOURBOX

Mens dagligvarebutikkerne fortsat er til stede i mange bymidter, bliver der generelt færre udvalgsvarebutikker. Prognoser peger på, at den tendens vil fortsætte. Hvad skal de tomme butikslokaler bruges til? Her er der flere strategier at vælge, og hvilken der er den rigtige, vil afhænge af byens størrelse og ikke mindst en konkret, lokal vurdering.

Næst efter indkøb/shopping er sundhedstilbud, sygdomsbehandling og personlig

pleje noget, der trækker mange mennesker til bymidten. Tænk derfor over, om der er basis for flere læger, tandlæger, fysioterapeuter, fodterapeuter, zoneterapeuter mv. i bymidten.

Placer boliger, virksomheder og uddannelser inde i bymidten

Styrket bosætning i bymidten giver underlag til kultur, service, detailhandel mv. Her gælder det ikke mindst om at skabe boligtilbud til de ældre i bymidten. Det er en

fordel for de ældre at bo i byen (nærhed til indkøb, servicetilbud, sundhedstilbud, andre mennesker), for kommunen (nemmere at opretholde et godt serviceniveau) og for butikker og andre servicetilbud i byen. De ældre giver omsætning.

En anden vej at gå er at supplere med andre funktioner, der bidrager med liv og attraktivitet i bymidten. Her er der et spændende projekt i Skælskør med overskriften 'Kunst i tomme butikslokaler'. Kunstnere og andre kreative tilbydes lokaler og netværk. Til gengæld skaber de liv i bymidten. Håbet er, at det vil holde liv i bymidten og som sidegevinst bidrage til bosætning og erhvervsudvikling i kommunen. Bording i Ikast-Brande Kommune har taget konsekvensen fuldt ud og omdanner nu byens gamle handeleggade til en attraktiv boliggade.

Planlæg for virksomheder i bymidten. Mange af de arbejdspladser, der opstår i dag, er i viden- og serviceerhverv, hvoraf mange gerne vil ligge i bymidten og hente

”Samspillet mellem det lokale erhvervsliv og uddannelsesmiljøerne er noget af det, mellemstore byer med fordel kan styrke.”

inspiration, kreativitet og tilfældige møder i hjertet af byen. Det er en win-win for kommunen at få den slags til at flytte ind i bymidten, da de skaber liv og omsætning. En del af virksomhederne lever endda gerne med parkeringsrestriktioner. Se for detaljer Naturstyrelsens publikation 'Planlægning for områder til erhverv – barrierer og muligheder' fra 2013.

Placer uddannelsesinstitutioner og virksomheder tæt sammen, hvor det kan lade sig gøre – og meget gerne i bymidten. Det styrker udvekslingen af ideer og kontakter på tværs. Samtidig kan den tætte kontakt allerede i studietiden bidrage til at fastholde de unge i området efter endt uddannelse. Provinsbyer kæmper med at holde på de unge. Det gælder også byer, der har godt tag i dem i studietiden (f.eks. Herning). Samspillet mellem det lokale erhvervsliv og uddannelsesmiljøerne er noget af det, mellemstore byer med fordel kan styrke.

Tiltræk også aktivt nye arbejdspladser til byen – og bymidten. Trods centralisering og globalisering opstår der fortsat nye

arbejdspladser uden for landets to vækstcentre. F.eks. har Frederikshavn, Holstebro, Haderslev, Vordingborg og Hillerød alle fået et af Udbetaling Danmarks nye centre og dermed mange nye arbejdspladser.

Fremhæv byens historie og skab spændende destinationer i bymidten

Fremhæv byens historie og sjæl; skab spændende steder i byen. Det er bl.a. bymidtens historie, der adskiller den fra indkøbscentrene. Vil man skabe en bymidte med sjæl og atmosfære, så skal man huske historien. Gamle gadeskilte, plader på husene, der fortæller deres historie, kloakdæksler med byvåben, velholdte bindingsværkshuse etc.

Der er for Varde bymidte udviklet en hjemmeside og en designmanual, som gør det nemt for byens beboere at forstå bymidtens bygningshistoriske kvaliteter og passe godt på dem. Der er også priser på, hvad det koster at få udskiftet bygningsdele. Dermed gør man det nemt for borgerne selv at tage

Gågaden i Vejle
Foto: Vejle Kommune

ansvar. Det er vigtigt i tider, hvor det offentlige muligheder bliver mindre ¹³.

Skab spændende destinationer i bymidten, forstået som små profilerede miljøer med en selvstændig identitet. Et eksempel kunne være Rote Strasse i Flensburg, som ikke charmerer ved sine gamle bygninger, men ved skalaen, tætheden af indtryk med specialbutikker, the, vin, cafeer, keramik etc. – og ved fantasifulde og originale skilte, der trækker folk ind i gårdene, hvor dekorede træer sammen med flere skilte skaber atmosfære og liv. Ved indgangen til gaden hænger et skilt, der fortæller, at byporten i gamle dage stod lige her, og på den måde synliggøres historien.

Vejle Kommune har attraktionerne i bymidten som punkt på hjemmesiden: Bymidten som attraktion. Det er en god ambition. Vi skal have så mange steder i bymidten som muligt, som udgør en destination og er noget, man har lyst til at besøge og bagefter fortælle om. Den slags kan skabes aktivt. Man taler om 'place making'.

Endnu et eksempel på noget, der kan fremme den lokale lyst til at vedligeholde bymidten, er konkurrencer enten i kommunen, regionen eller på landsplan om 'den smukkeste bymidte' med klare indikationer af, hvilke kvaliteter der præmieres. Det kan både gå på det fysiske og det aktivitetsmæssige, herunder evnen til at lave tiltag, der inddrager alle borgere i bymidten (den sociale bæredygtighed).

Brug aktiviteter og events som bylivsskabere – og gør det nemt for borgerne at bruge bymidten

Skab liv i bymidten med events, markeder, sport etc. Her er der virkelig tale om noget, der går på tværs af bystørrelser. Muligheden for at mødes og få oplevelser i en stemningsfuld og velholdt bymidte er noget af det, byerne kan tilbyde, som shopping-centrene og internettet ikke har.

Det er en god strategi at gøre det nemt at bruge bymidten. Herning Kommune har lavet en hjemmeside, der hedder 'Brug byen'. Den gør det nemt at ansøge om tilladelse til

at bruge bymidten. Ambitionen er at fjerne alle administrative barrierer for aktiviteter og liv i bymidten.

Byer som Aalborg, Esbjerg og Viborg har stærke og dygtige handelsstandsforeninger, der organiserer mange events hvert år og netop udnytter bymidtens særlige potentialer. Det er generelt vigtigt med et højt aktivitets- og energiniveau blandt bymidtens aktører, hvis den slags potentialer skal forløses. Her kan kommunen godt stille krav til f.eks. butikkerne og henvise til, hvad der kan lade sig gøre andre steder, når man organiserer sig og trækker i samme retning – f.eks. med en fuldtidsansat citychef, der er betalt af medlemmerne selv.

Men events kan tiltrække mange mennesker også i langt mindre byer. Den nordtyske landsby Annenwalde har ca. hundrede indbyggere og mere end 20.000 gæster årligt til de populære landsbyfester. Det er ikke størrelsen af byen, det kommer an på, men det der bliver tilbudt.

Gågaden i Helsingør

Foto: Gribskov Kommune

Lav gode trafikløsninger, grønne områder og klimatilpasning

Lav skiltning, så det er let og overskueligt at finde de gode steder i byen. Alt for tit er det svært at finde de interessante steder, hvis man ikke ved, hvor de ligger i forvejen. Den Nordtyske by Bremerhaven har udviklet et skiltesystem til bymidten, som andre byer måske kan lade sig inspirere af. Skiltning er også nødvendigt, hvis bilisterne hurtigt skal kunne finde parkering.

Tænk trafikken med. Lette, overskuelige og trygge muligheder for at tage en tur til bymidten betyder meget for, hvor man vælger at handle. Placer derfor parkeringspladserne rigtigt og sørg for korte og trygge gangforbindelser til butiksstrøget, og skab et passende miks af effektiv trafikafvikling og roligere områder, der inviterer til ophold.

Gør byen tilgængelig for både fodgængere, cyklister, brugere af den kollektive trafik og bilister.

Tænk rekreative kvaliteter og miljømæssig bæredygtighed med i form af parker, grøn byudvikling, områder til nedsvivning af regnvand, attraktive stiforbindelser og cykelstier igennem bymidten mv. Grønne områder påvirker sundheden og styrker livskvaliteten, og de betyder i øvrigt også højere boligpriser. Fysisk aktivitet fremmer sundheden og bidrager til velvære og bedre helbred. Det har også økonomiske fordele. Husk også de blå bykvaliteter i form af havnebade, fritlagte åer mv.

Tænk alle borgergrupper med og inddrag dem i udviklingen

Inddrag borgerne i processerne med at

skabe en udviklingsstrategi for bymidten. Husk at gøre det klart, hvornår man er i en 'åben brainstorm-fase', og hvornår der er visse rammer, som er lagt fast - og at det er inden for den ramme, kreativiteten skal udfoldes.

En model kan være en borgerinddragelse i to faser, hvor man inddrager nøgleinteressenter allerede i udviklingsfasen, inden rammerne politisk er lagt fast. Tidligt i en udviklings- eller planstrategiproces kan man f.eks. interviewe 15-20 nøglepersoner fra byen om deres syn på byens og bymidtens styrker og potentialer. Det er godt at starte ovenfra og skabe sig et billede af mentaliteten, sjælen i byen, fordi den er bestemmende for byens handlekraft. Derefter kan man zoome ind og sætte spot på bymidtens rolle i kommunens udvikling. Hvordan kan den bidrage til at forløse potentialerne i kommunens strategiske udvikling? Her er vi lidt tilbage ved indgangsbønnen. Bymidten er byens visitkort, og derfor skal den tages rigtig alvorligt.

Torvet i Bogense

Foto: Børge Pedersen

I et andet step kan man så lave en bredere borgerinddragelse, hvor det handler om konkrete forslag til f.eks. bymidtens indretning.

Under alle omstændigheder er det afgørende, at man tænker alle borgergrupper med. Der skal være plads til dem alle i bymidten: Børnene, de unge, de gamle, de handicappede, etniske danskere og borgere med anden kulturel baggrund. Beboere, pendlere og turister er andre brugergrupper. Forskellige grupper har forskellige behov. Undersøg deres behov, spørg til deres livsstil og deres ønsker til byen. Skab også plads til de skæve eksistenser. En socialt bæredygtig by har plads til alle, også dem der ikke kan betale for at sidde på en café. Der skal være bænke og steder at være også for de skæve eksistenser.

Derfor: Inddrag alle og endelig også de unge i planlægningen. Et netop gennemført projekt viser, at de unge gerne vil inddrages, men de véd ikke, at de har mulighed for det. Når de får chancen, griber de den.¹⁴ Inddra-

gelsen kan evt. ske i samarbejde med den lokale skole, ungdomsklub eller gymnasium, bare den også omfatter de unge, der ikke er kernekunder i uddannelsessystemet.

Skab økonomisk realistiske og robuste planer

Det kræver en tæt dialog med investorerne. Hold dem orienteret om kommunens planer. Hold orienteringsmøder, lav årlige handleplaner, inviter dem til kaffemøder. De

har behov for sikkerhed, hvis de skal investere i byens udvikling. Nogle kommuner er tilbageholdende med investordialogen, fordi de samtidig skal udøve myndighedsopgaver, men andre viser, at det er muligt at holde den gode balance. Hvis de politiske visioner og ønsker er klare nok, er investordialogen også mindre farlig: "Det er det her, vi gerne vil virkeliggøre i bymidten - hvordan kan vi sammen komme derhen?" Kommunen kan med fordel have adgang

til kompetent økonomisk rådgivning i den slags processer. Tilknyt derfor dygtige folk, der kan vurdere, hvilke vilkår en developer med rimelighed kan forlange. Naturligvis er det et forhandlingsspørgsmål, og jo bedre man er rustet, jo bedre løsninger får kommunen ud af det.

Bedriv strategisk byledelse - sæt en retning, hold fast og inddrag andre

Det er vigtigt, at politikerne (i samarbejde med forvaltningen) tager ansvaret for byens udvikling, sætter en klar kurs og opfordrer de andre aktører i byen til at være med. Kun med et bredt ejerskab kan man virkelig skabe resultater uden for de store vækstområder. Her kan et par eksempler fra Herning være illustrative.

Hernings borgmester Lars Krarup formulerede i 2012 en tipunktplan for bymidten, som demonstrerede strategisk byledelse. Et par eksempler: Bymidten skal have et nyt firestjernet hotel, cafeerne skal servere brunch om søndagen, og både grundejere og lejere i bymidten skal medfinansiere markedsføring og events i bymidten via medlemskab af Cityforeningen. Planen er under virkeliggørelse, og mere end 90 % af grundejerne og lejerne i bymidten er nu medlemmer. Den omfatter - som det ses -

opgaver uden for det kommunale område og indebærer, at kommunen spiller tæt sammen med de private aktører.

Et andet eksempel er fra Herning Kommunes Strategiplan 2011 for By, Erhverv og Kultur, hvor kommunen satte det som et mål, at mindst 20 medarbejdere fra detailhandlen skulle deltage i et kompetenceudviklingsprojekt. Service og rådgivning er noget af det, de fysiske butikker kan styrke for at kunne konkurrere med nethandlen. Og gode oplevelser i butikkerne er med til at skabe en god bymidte med mange besøgende. Kommunen påtager sig ansvaret for at skubbe til aktørerne i detailhandlen, selv om det ikke er en kommunal kerneopgave. Det er strategisk byledelse.

Skab et fælles udviklingsforum på tværs af interessenterne i byen. Esbjerg Kommune har gode erfaringer med en model, hvor politikere, forvaltning, grundejere, repræsentanter for uddannelser, handel etc. sammen udgør Esbjerg Bymidteforum. Her har man siden 1995 skabt betydelig privat medfinansiering til projekter i bymidten. De private gør det, fordi de kan se deres fordel i det. Det kræver tæt dialog, og at man udvælger projekter, som er velegnede til samarbejde.

Visualiser, træk på best case viden fra andre byer - og invester i et ordentligt beslutningsgrundlag

Det er vigtigt at visualisere de projekter, man diskuterer i byen, fordi interessenterne ellers fejlagtigt kan tro, at de er enige. Reelt danner alle sig billeder i hovedet, og det skal helst være de samme. Derfor: Visualiser, tegn, udstil modeller af de planlagte byggerier etc.

Brug eksempler fra andre byer og træk på best case viden. En struktureret måde at gøre det på anvendes i Randers. Her har stadsarkitekten udarbejdet en arkitekturpolitik i flere bøger. Én handler om bymidten og indeholder udpegning af byggemuligheder og hånd tegnede visualiseringer af, hvordan det kunne se ud. Det kommer i forlængelse af et PLAN09-projekt i Randers, hvor man i et 'omvendt kommuneatlas' udpegede de bygninger i bymidten, der ikke var bevaringsværdige.

Og sørg så generelt for et ordentligt beslutningsgrundlag. Invester i analyser, der giver fakta. Det letter livet for politikerne, forvaltningen og borgerne - og de rigtige facts gør det ofte lettere at blive enige om, hvad der er den bedste løsning.

Hvad siger miljøminister Ida Auken?

—

Hvilken betydning har bymidterne for provinsbyerne?

- Bymidterne er selve nerven i provinsbyerne. Det er her folk handler og mødes, og bymidterne er på mange måder det naturlige omdrejningspunkt i lokalsamfundet. I forhold til at udvikle provinsbyerne spiller bymidterne og byens liv derfor en kæmpe rolle. Der er jo byer, som man kører igennem uden at standse, fordi der ingen bymidte er, og der er på den anden side byer, man gerne vil besøge eller bo i netop på grund af bymidten.

Men der er jo forskel på folks valg og præferencer i forhold til bosætning, og det synes jeg, at man skal respektere. Det vigtigste er, at byens udvikling understøtter borgernes trivsel og livskvalitet. Alle byer behøver ikke at ligne hinanden eller have de samme tilbud.

Eksempel

Herning Kommune

Strategisk byledelse

Herning er kendt for tætte netværk og handlekraft hos både politik, forvaltning og erhvervsliv. Over årtier har byen performeret langt over hvad der kan forventes ud fra dens størrelse og beliggenhed. Et par aktuelle tal: Fra 2007 til 2011 steg indbyggertallet med 5 %, og i 2012 vandt Herning prisen for Danmarks bedste erhvervsklima (efter to år på andenpladsen).

Men Herning har også udfordringer. De består bl.a. i at fastholde de unge efter endt uddannelse og få flere af de daglige indpendlere til at bosætte sig i byen. Her kommer bymidten ind i billedet.

Herning bymidte har i de senere år været genstand for stor opmærksomhed fra politik og forvaltning. Det sker efter nogle årtier, hvor mange af de nye og spændende ting sket uden for bymidten, og bymidten relativt har tabt styrke og attraktivitet i forhold til periferien.

Som eksempler på spændende ting uden for bymidten kan f.eks. nævnes Messe-

center Herning, multiarenaen Jyske Bank Boxen, shoppingcentret Herning Centret, men også bydelen Birk med uddannelser, ungdomsboliger, kunstmuseer mv.

Siden ca. 2007 er der igangsat en række fysiske forbedringer af Herning Midtby, og der er investeret mange millioner kommunale kroner i byrum, belægninger mv. Det er sket ud fra en overbevisning om, at bymidten skal løftes, hvis Herning vil stå stærkere i bykonkurrencen. Det duer ikke, at Herning anses for at være kedelig – hverken af de unge, pendlerne eller turisterne.

For at styrke bymidten yderligere, vedtog byrådet i maj 2012 en 10-punktsplan for styrkelse af Herning bymidte. Planen, der fik navnet 'Den 3. vej i Herning Midtby', består af ti punkter:

1 – Den tredje vej er forudsætningen (private skal medfinansiere byudviklingen)

2 – Brug byen (kommunen laver en ny hjemmeside og ansætter en bymidtekoordinator)

3 – Flere skal bo i centrum (bl.a. de unge skal bo i bymidten, og der skal formuleres en højhuspolitik)

4 – Der skal se ordentligt ud (bl.a. belægning, vedligeholdelse, renholdelse, tomme butikker, tryghed)

5 – Brunchkultur (man skal kunne spise brunch i bymidten)

6 – Vi vil informere digitalt (synliggøre de tilbud, der reelt er)

7 – Fire stjerner til Herning Midtby (der skal være et hotel mere)

8 – To spændende muligheder i City (der skal bygges et nyt bycenter; retsbygningen omdannes)

9 – Vinden kan vi ikke gøre noget ved – eller kan vi? (læmuligheder undersøges)

10 – Det er ikke altid, solen skinner (fleksibel overdækning undersøges)

Som det ses, er der tale om en bred vifte af emner, der omfatter bymidtens fysiske

indretning, styrkede offentlige funktioner, mere bosætning, nye private funktioner, styrkede private servicetilbud og synliggørelse af de mange tilbud, der faktisk er i bymidten. Der hives her i mange af de håndtag, maskinrummet rummer, når den dynamiske og velfungerende bymidte skal skabes.

Til hvert punkt blev der knyttet en arbejdsgruppe af højtstående embedsmænd og repræsentanter for det private erhvervsliv i byen.

Det er værd at opholde sig ved planens første punkt: "Den 3. vej er forudsætningen". Punktet handler om, at handlende og grundejere skal medfinansiere aktiviteterne i bymidten ved at melde sig ind i Herning Cityforening, hvor kontingentet samtidig forhøjes. Det er lykkedes i stor stil. I dag er mere end 90 % af de handlende og mere end 90 % af grundejerne medlemmer af Cityforeningen.

Cityforeningen havde i forvejen 1,8 mio. kr. i årlige driftsmidler, og initiativet har givet 3 mio. kr. yderligere via øgede kontingenter og markedsføringsbidrag

Forud var gået en proces, hvor byrådet først havde varslet indførelse af betalt parkering i bymidten, hvilket skulle give et provenu på ca. 5 mio. kr. Efter protester fra de handlende blev det konverteret til en varslet indførelse af facadeafgift, som skulle have givet et provenu på ca. 4,2 mio. kr. Denne model blev også taget af bordet igen, og den endelige løsning blev, at grundejere og lejere i bymidten giver yderligere 3 mio. kr. til Cityforeningen i kontingenter og markedsføringsbidrag.

Parallelt med styrkelsen af Cityforeningen ansatte Herning Kommune selv en bymidtekoordinator med et budget på 1 mio. kr. årligt.

Ovenstående tiltag har medført en markant vækst i aktiviteterne og et positivt skred i udviklingen af bymidten.

Også de øvrige punkter i Tipunktsplanen er under virkeliggørelse. Cafejerne har f.eks. indvilliget i at holde åbent og tilbyde brunch om søndagen. Det har vist sig at være en god ide. Der er så mange kunder, at de tit melder udsolgt. Her var det altså nok, at kommunen skubbede til de private

aktører og fik dem til at prøve noget nyt. Det viste sig at være i deres egen interesse. Det er på den ene side simpelt – og på den anden side effektivt strategisk lederskab.

I forhold til bymidternes betydning viser ovenstående eksempel en række ting, kort opsummeret:

- Bymidterne er vigtige som konkurrenceparameter.
- Kommunen skal tage et ansvar for byens og bymidtens udvikling, der rækker ud over de kommunale kerneopgaver.
- Markedet tager tit fejl, f.eks. opdager cafeerne i bymidten ikke af sig selv, at der er efterspørgsel efter søndagsbrunch.
- De tætte netværk mellem aktørerne i byen har gjort, at kommunen har kunnet lægge pres på de andre aktører. Man kender hinanden og har en tradition for at handle sammen.
- Men det har taget tid og krævet flere omveje at finde frem til den rigtige model. Det viser, at vedholdenhed er vigtig.
- En samlet plan for bymidten i ti punkter kan være et godt og konkret redskab, når de rigtige kræfter står bag.

Strandbakkekoncert i Gilleleje Foto: Gribskov kommune

Om carlbergchristensen

—
carlbergchristensen er en uafhængig rådgivningsvirksomhed, som ud fra et humanistisk og samfundsfagligt ståsted, arbejder med byplanlægning.

Stedbundne ressourcer

Af: Søren Møller Christensen, Partner, etnolog, carlbergchristensen

Stadig flere kommuner fokuserer på at inddrage det særlige og stedsspecifikke i byplanlægningen. I de sidste år er begrebet 'det stedbundne' i stigende grad blevet brugt til at indfange denne søgen efter det

særlige ved det enkelte sted. Men hvorfor er vi begyndt at fokusere på det stedbundne, hvad er det overhovedet for en størrelse, hvordan kan byplanlægningen inddrage det stedbundne, og findes der faldgruber, som vi skal være opmærksomme på?

Provinsbyer og byplanlægning i en brydningstid

De fleste danske provinsbyer står i en brydningstid. I en del byer stagnerer både økonomien og befolkningstallet, detailhandelen gennemgår dramatiske forandringer, offentlige funktioner centraliseres i enkelte

byer og mange gamle hæderkronede produktionsvirksomheder lukker. For mange byer betyder det, at selvopfattelsen er på spil. Ideen om købstaden som en selvstændig enhed, hvor man havde alt på nær Det Kongelige Teater, er udfordret.

Udviklingen udfordrer også byplanlægningen og byplanlæggerne. Byplanlægning har traditionelt været bygget op omkring en selvopfattelse af at være den disciplin, som dels sørger for plads til vækst, dels sikrer at væksten rumligt foregår på en måde, der tager hensyn til samfundet som helhed.

”Det stedbundne hænger i sidste ende altid sammen med et menneskeligt engagement, som ikke nødvendigvis behøver at kunne forklares i oplevelses-økonomiske termer.”

I en situation med stagnation rækker denne selvopfattelse, hvor byplanlæggeren sikrer rammerne for samfundets vækst, ikke langt. I stedet er nye ideer om kulturplanlægning og stedbundne ressourcer blevet introduceret som tilgange og redskaber til en byplanlægger, der er mindre fokuseret på at skabe rammer og mere optaget af at være proaktiv, forstå de særlige potentialer på de enkelte steder og ofte tillige være med til at skabe udviklingen.

Løsrevet fra oplandet

Den aktuelle krise i provinsbyerne har en lang historisk baggrund. Siden midten af 1800-tallet har alle købstæder gennemgået en udvikling, hvor de i stigende grad er blevet løsrevet fra deres opland, og hvor stadigt flere beslutninger om byernes udvikling er løftet ud af den lokale sammenhæng. Eller med andre ord: Udviklingen er stille og roligt gået mod at være mindre stedbunden, og det aktuelle fokus på det stedbundne kan i høj grad forstås som en modreaktion til denne ophævelse af stedets betydning for provinsbyernes udvikling.

I artiklen 'Provinsbyen før, nu og efter' beskriver professor Jens Kvorning denne udvikling med udgangspunkt i hans opvækst i en nordvestjysk provinsby i 1950'erne¹⁵. Da han startede i skolen var det gamle hierarki med storkøbmænd, direktører og de højt respekterede embedsmænd stadig intakt. Et hierarki han som skolebarn oplevede ved, at børnene af disse byspidser sad ved vinduesrækken i klasselokalet, mens arbejderbørnene fik plads ved væggen længst væk fra lyset. I løbet af hans skoletid frem til midten af 1960'erne, hvor han gik ud af gymnasiet, blev denne økonomiske og sociale orden stille, men sikkert forandret. Storkøbmændenes monopol på handel blev udkonkurreret af selvbetjeningsbutikker og benzintanke, mens de lokalt ejede fabrikker blev opkøbt eller fusioneret. Det afgørende ved denne forandring var ikke så meget de konkrete forandringer fra eksempelvis klassisk købmandsbutik til selvbetjeningsbutik. Det var i stedet de underliggende økonomiske skift. Efterhånden blev den lokale økonomi fortrængt af en enten regional økonomi (eksempelvis store dele

af den andelsdrevne produktion), den nationale økonomi (eksempelvis kæderne bag de nye selvbetjeningsbutikker og i løbet af 1980'erne og 90'erne også andelsbevægelsen) eller den internationale økonomi, som det blev tilfældet med brændsel og benzin, der blev domineret af koncerner som esso og Shell.

Den forandrede sociale orden var med andre ord et billede på en forandret økonomisk orden. Den politiske beslutningsmagt fandtes stadig i de fleste provinsbyer, og gør det - hvis vi taler om de større provinsbyer - i vid udstrækning stadig i dag, men den økonomisk beslutningsmagt er i stigende grad blevet løftet ud af den lokale sammenhæng. Så længe handel og produktion var lokalt ejet, rummede de økonomiske overvejelser altid et lokalt perspektiv - om ikke af barmhjertighed, så fordi ejerne også boede lokalt og havde deres arbejde i butikken eller på fabrikkens direktionsgang. I det ejerskabet forsvandt fra den lokale sammenhæng, blev der også introduceret en anden økonomisk logik, hvor det hele tiden

Bybækken i Bogense

Foto: Pauline Drud

overvejes, om handelen eller produktionen kan blive mere økonomisk fordelagtig ved at blive flyttet til andre steder: Uden for bykernen, til nabobyen, til Østeuropa eller Asien.

Det stedbundne som modsvar

Det aktuelle fokus på det stedbundne har i mine øjne sin klangbund i denne økonomiske udvikling og kan forstås som en modreaktion, hvor stedet og dermed det lokale forsøges tilbageerobret som et hensyn og en drivkraft i byudviklingen. Spørgsmålet er dog, hvad det stedbundne er for en størrelse. Som med andre modeord i byplanlægning får man nemt en fornemmelse af, at næsten alt kan rummes i begrebet.

Kortest muligt beskrevet, så er det stedbundne det, som fysisk, socialt, kulturelt eller økonomisk er bundet til stedet i en sådan grad, at det ikke længere vil give (samme) mening, eller vil tabe værdi, hvis det flyttes.

Dette er eksempelvis tilfældet i forhold til de fleste af de produkter, som rider på den ak-

tuelle gourmetbølge. Gedeoste fra Knuthenlund på Lolland, øl fra Thisted Bryghus og Læsø Salt er alle kendetegnede ved, at sted og produkt er vævet så tæt sammen, at produkterne vil miste en væsentlig del af deres værdi, hvis produktionen blev flyttet væk. Samtidig er de alle tre lokalt ejet. Både brand og økonomi er således bundet til stedet, og alle tre produkter er skoleeksempler på potentialet i den oplevelsesøkonomiske logik, som ideen om det stedbundne er tæt forbundet med.

Det stedbundne er dog ikke kun noget, som kan gøres op i tilhørsforhold til kapital eller peges på i den konkrete fysik. Det stedbundne hænger i sidste ende altid sammen med et menneskeligt engagement, som ikke nødvendigvis behøver at kunne forklares i oplevelsesøkonomiske termer. I Vestervig i Thisted Kommune har borgerne eksempelvis kæmpet for deres landsby og nedsat udvalg, som i dag står for at nedrive forfaldne huse, opkøbe, istandsætte og videresælge tomme huse med potentiale, rense dammen i parken,

åbne møllen for turister og meget mere. I dag har de fået vendt udviklingen i deres landsby, som fremstår smuk og driftig, og de fortæller stolt om en nettoraflytning, som er vendt til nettotilflytning. Når vi taler om det stedsbundne kommer vi nemt til at fokusere på det fysiske, som udgør det konkrete sted, men glemmer, hvilken kraft der ligger i, at mennesker er både følelsesmæssigt og praktisk bundet til de steder, hvor de bor. Oftest kommer dette til udtryk i konflikt mellem kommuner og borgere, som når en skole skal lukkes, og borgerne kæmper med næb og klør for det sted, som de er forbundet med. Det modsatte kan

dog også være tilfældet, som i Realdanias og Thisted Kommunes fælles partnerskabsprojekt Mulighedernes Land, hvor Vestervig var et projekt ud af 16, og hvor landsbyen eksemplificerer, at der er et stort potentiale i at koble borgernes kamp for deres sted med kommunernes faglige kompetencer og evne til at skabe forbindelser til faglig inspiration og økonomiske kilder uden for lokalområdet ¹⁶.

Det stedsbundne og byplanlægning

Potentialerne i det stedsbundne er store, men hvordan inddrager vi det i byplanlægningen? Hvordan skal vi håndtere

det stedsbundne? I Mulighedernes Land startede de tre kommuner Lolland, Thisted og Bornholm alle med en kortlægning og en bred inddragelsesproces, som gav hver kommune et grundlag for at udpege en række temaer, som tog udgangspunkt i det særlige i hver kommune. Disse temaer blev efterfølgende udbudt som grundlag for, at borgere og foreninger kunne søge støtte til konkrete projekter. Processen var vellykket, men spørgsmålet er, om denne lineære måde at tænke på ikke er afhængig af, at der er penge at søge. I Mulighedernes Land var der i hver kommune 60 millioner til projekter, hvilket uomgængeligt har været

Havnen i Gilleleje

Foto: Gribskov Kommune

afgørende for, at de mange projekter, som blev indsendt, passede med de udpegede stedlige kvaliteter. I andre sammenhænge har jeg i flere sammenhænge været med til at udarbejde kortlægninger af steders kvaliteter, og det er min klare oplevelse, at de ikke har haft den store betydning andet end i de tilfælde, hvor de er blevet fulgt op med støttemuligheder.

Kortlægninger og udpegning af stedbundne potentialer gør med andre ord ikke nogen forskel i sig selv. Dette hænger sammen med en af mine hovedpointer: De særlige kvaliteter på et sted bindes først til stedet i og med, at de bliver udviklet. Stedbundne ressourcer skal således ikke forveksles med et atlas over historiske eller naturmæssige bevaringsværdier i et område. Det er først, når nogen lægger engagement og drømme i et sted og dets muligheder, at det giver mening at tale om, at noget er stedbundet. Det er det menneskelige engagement, som skaber bundethed. Jeg er derfor overbevist om, at det først og fremmest er relevant at tale om,

Surfing i Klitmøller

Foto: Daniel Rasmussen

hvordan byplanlægningen bliver bedre til at interagere med civilsamfund og erhvervs-liv. Dette er snarere evnen til at spotte og arbejde sammen med engagerede borgere, foreninger og virksomheder, som skal i fokus, end det er drømmen om at skabe de perfekte rammer for en udvikling, som bagefter finder sted uafhængigt af byplanlæggernes arbejde. Dette perspektivskift er i mine øjne relevant i alle former for byplanlægning, men det er særligt afgørende i byer og landområder, hvor væksten er lav eller måske ligefrem negativ.

Det for mange allerede kendte eksempel fra Klitmøller er en god illustration af denne pointe. Den imponerende udvikling i fiskerlejet, som har vendt tilbagegang til befolkningsmæssig og økonomisk fremgang skyldes ikke kommunens arbejde. Det var surferne, som tilbage i 1980'erne begyndte at se helt nye potentialer i vandet, bølgerne og sandet, og som over årtier i samarbejde med fiskerne skabte en unik udvikling. Først lang tid senere træder kommunen ind og støtter op om udviklingen - bl.a. med støtte

fra Realdania via Mulighedernes Land. Med indsatsen i Mulighedernes Land støttede planlægningen op om den eksisterende udvikling. Den tilgang er langt mere værd end traditionelle udpegninger af kvaliteter, som har en tendens til at basere sig på det indlysende. En proaktiv byplanlægning - og for den sags skyld kultur- og erhvervsplanlægning - som formår at opfange nybrud og innovation i civilsamfundet og erhvervs-livet er langt mere værd end forkromede udviklingsplaner med velovervejede og velresearchede temaområder.

Det stedbundne skal kobles til det ikke stedbundne

Min anden hovedpointe er, at det stedbundne skal forbindes med det ikke stedbundne. Ud fra en umiddelbar tan-

kegang vil man formentlig argumentere for, at det stedbundne skal isoleres fra det ikke-stedbundne og konventionelle. Det er det traditionelle "forurenings-argument", der ofte bruges i forbindelse med diskussioner om kulturarv og kulturmiljøer, hvor man frygter, at det særlige vil miste sin kraft ved at blive blandet med noget ikke-særligt. Det vil eksempelvis være argumentet i provinsbyer med mange historiske bygninger, hvor man vil forsøge at holde kædebutikker og supermarkeder ud af den historiske bykerne for ikke at ødelægge det samlede billede af en historisk bykerne.

I Ludlow i England valgte de dog at angribe situationen omvendt. I 1990'erne annoncerede den nationale supermarkeds kæde Tesco, at de ville åbne en stor butik i byen.

Bystyret i Ludlow, som har cirka 10.000 indbyggere, og er kendt for gode fødevarer, mange små butikker og gourmetrestauranter, protesterede kraftigt. De var bange for, at den eksisterende lokale økonomi ville blive løbet over ende af de billige varer i Tesco. Efter en lang kamp måtte bystyret, der var støttet af en stor del af borgerne og ikke mindst de handlende, dog indse, at de ikke kunne modsætte sig Tesco. De lagde derfor strategien om og krævede, at Tesco skulle placeres i bykernen. Tesco ønskede i udgangspunkt at ligge i byens udkant, hvor de kunne tiltrække handlende fra det store opland, men accepterede i sidste ende at ligge midt i byen. Målet for bystyret var at fastholde handlen i bykernen, og mens Tesco forberedte deres byggeri, iværksatte bystyret sammen med de handlende og den lokale afdeling af Slowfood en oprustning for de lokalt producerede fødevarer. Kernen i dette var et nyt stort marked v. Ludlow Castel, som også ligger midt i byen. Resultatet er, at de små lokale handlende og restauranter – alle de stedbundne aktiviteter – er blevet styrket

på trods af eller måske faktisk på grund af, at et stort supermarked med standardvarer, og styret af ikke-lokal kapital, er landet midt i byen.

Hertil kommer en anden, men vigtig socialt baseret pointe. De fleste af de små butikker i Ludlow sælger kvalitetsvarer, som koster langt mere end standardvarerne i Tesco. Dette aspekt overser vi ofte i vores begejstring for lokalt producerede varer, men de højere priser er nærmest en præmis i oplevelsesøkonomien, hvis logik handler om at kunne hæve prisen på en vare ved at koble oplevelser til produktet. På samme vis som vi med største naturlighed diskuterer behovet for billige boliger i en by, mener

jeg, at vi bør være opmærksomme på, om vores glæde for det stedbundne og lokalt producerede har en social slagside. I dette perspektiv er Tesco i Ludlow med til at gøre byen socialt balanceret i forhold til indkøb af dagliglivets fornødenheder¹⁷.

Gøre det ikke-stedbundne stedbundet

En pointe, som er beslægtet med den ovenstående om at forbinde det stedbundne og det ikke stedbundne, blev fremført af Forstædernes Tænketaank, som var nedsat af Realdania og Naturstyrelsen. Tænketaanken påpegede, at der trods krisetider er en lang række både offentlige og private investeringer, som påvirker vores byer i disse

år. Et eksempel på dette er de kommende års 30-40 milliarder, som skal investeres i klimatilpasning. Disse investeringer foretages i udgangspunktet uden særligt fokus på de enkelte steder, men de kan gøres stedbundne, hvis kommuner og forsynings-selskaber formår at arbejde sammen og invitere civilsamfund såvel som erhvervsliv med indenfor. Det stedbundne er således ikke nødvendigvis noget, som findes og trues af en udefrakommende udvikling – som i Ludlow. Det kan ligeså vel være en mulighed, som ligger i store investeringer såsom klimatilpasning. I det fælles projekt 'VANDPLUS' sætter Lokale og Anlægsfonden, Naturstyrelsen og Realdania gennem fire projekter fokus på, hvordan dette kan

ske. Et af disse projekter er i Viborg, hvor en rensedam tænkes sammen med klimatilpasning og udvikling af et nyt rekreativt anlæg. Nøglen ligger igen i planlæggernes evne til at arbejde sammen med andre aktører i og uden for kommunen ¹⁸.

Det stedbundne kræver ildsjæle

Afslutningsvist skal en sidste pointe fremhæves. Det er min personlige erfaring, at udvikling baseret på det stedbundne kræver en særlig type af embedsmænd, der mere agerer som passionerede ildsjæle end som klassiske embedsmænd, der sætter den upartiske sagsbehandling og ligebehandling over alt andet. Denne særlige type af embedsmænd har evnen til at brænde

RebuildPorten informerer om kommunens naturområder

Foto: Mikkel Frost

igennem på tværs af forvaltninger og vigtigst – at opbygge tillidsbaserede samarbejder med de aktører i civilsamfundet og erhvervslivet, som får ideerne, får tingene til at ske, og binder en udvikling til et sted, men som ofte har brug for hjælp og støtte i forhold til lovgivning, projektudvikling og støttemuligheder. Jeg tror, at de kommuner, som kan skabe plads til denne type af ofte lidt uregerlige planlæggere vil have gode muligheder for at skabe en spændende udvikling, der genintroducerer stedet som en både økonomisk og følelsesmæssig faktor i provinsbyernes udvikling.

Ludlow

I den lille købstad Ludlow stod det lokale erhvervsliv, foreningen Slowfood og bystyret sammen om at styrke den lokale økonomi og de lokalt producerede fødevarer, så de kunne stå op imod et nyt stort supermarked. Hjørnестenen i den udvikling var Ludlow Marches Food and Drink Festival, der første gang åbnede i 1995 og dermed var det første nyere Farmers Market i England. Historien fra Ludlow er en succes, fordi det er lykkedes at bruge ankomsten af det store supermarked til at trække flere kunder til de små lokalt ejede butik og dermed styrke den stedbundne økonomi.

Foto: Ludlow Town Council

Klitmøller

I Klitmøller har surferne introduceret et nyt perspektiv på stedets kvaliteter. Bølgerne, som før var en hindring for fiskeriet, er nu en kilde til udvikling. I 2012 åbnede et nyt hus til surferne og en promenade, som binder de mange aktiviteter langs kysten sammen. De nye projekter er bygget som et led i 'Mulighedernes Land', der er et fælles projekt mellem Realdania og Thisted Kommune. Den centrale lære fra Klitmøller er, at det var surferne, som igangsatte udvikling, og at kommunen efterfølgende har formået at støtte op om udviklingen. Når vi taler om stedbunden udvikling, vil det ofte være den vej rundt, at den spændende udvikling opstår.

Foto: Bertel Bolt

Opsamlende anbefalinger

Havnefronten i Middelfart Foto: Middelfart kommune

Gennem publikationen er det blevet tydeligt, at kommunernes og byernes udvikling er mangfoldig, og at intet enkeltstående initiativ kan løse eller imødekomme deres forskellige udfordringer. En indsats eller investering kan aldrig stå alene, men skal tænkes sammen med andre tiltag og ses i en større sammenhæng. Planlægning handler grundlæggende om valg og fravalg. At sikre en positiv udvik-

ling afhænger for mange kommuners vedkomne af deres evne til at prioritere. Nogle områder skal kobles på samfundets vækst, andre skal afkobles af hensyn til den overordnede udvikling. Kommunernes planstrategi kan fungere som et prioriteringsværktøj, som samtidig kommunikerer kommunens mål og hensigter. Naturstyrelsen og Dansk Arkitektur Center anbefaler, at kommunerne bruger planstrategien aktivt,

inddrager alle relevante aktører og gør planlægningen interessant for borgerne. Fælles for mange af publikationens budskaber er, at et stærkt kommunalt lederskab er afgørende. Det vil sige, at de kommunale ledere og politikere formår at handle proaktivt og langsigtet på baggrund af et kvalificeret holistisk videns- og beslutningsgrundlag. Derudover handler det for byernes ledere om at indgå strategiske partnerskaber på tværs af kommunegrænser og sektorer, samarbejde med civilsamfundet, skabe opbakning og stolthed i kommunen samt at udnytte kommunens styrker. Afslutningsvis opsummeres de overordnede budskaber fra publikationen:

Myter

Der hersker mange myter om, hvad der skal til for at sikre en god udvikling i provinsbyerne, og bagved dem alle ligger myten om, at der kan skabes vækst i befolkningstallet alle steder. Byplanlaboratoriet beskriver og nuancerer 4 af de myter, som man kan genfinde i mange kommuners planlægning og strategier. Det beskrives, hvordan myterne lever, men også hvad der ligger til grund for

dem. Det overordnede budskab er, at kommunernes strategier og tiltag skal baseres på et gennearbejdet vidensgrundlag, og at en indsats aldrig kan stå alene.

Bosætning

En god bosætningsstrategi kræver en rationel markedstænkning, hvor der er gjort meget ud af kommunikationsstrategien, identifikation af styrker og svagheder samt det lokale erhvervslivs behov for arbejdskraft i de kommende år. For mange kommuner er der god grund til at tage sig af tilflyttere. Næsten halvdelen flytter nemlig inden et år. I erkendelse af at der er mange forskellige befolkningsgrupper, flyttemønstre, ønsker og behov, kræver en målrettet indsats et grundigt forarbejde i form af analyser, som understreger hvad der har betydning i den enkelte kommune.

Erhvervsudvikling

Forudsætningen for en effektiv erhvervsudviklingspolitik er en erkendelse af drivkræfterne. Dernæst kan der gives grundlæggende anbefalinger til, hvordan kommunerne sikrer de bedste rammer for

et godt erhvervsklima: 1) byg videre på de eksisterende styrker 2) opbyg uddannelsesmiljøer der matcher de lokale behov 3) indtænk byudviklingen 4) tag styringen 5) skab opbakning 6) vær innovativ.

Bymidten

For at skabe en attraktiv bymidte drejer det sig for de fleste kommuner om at planlægge en tæt og koncentreret bymidte med butikker, boliger, arbejdspladser, servicetilbud, erhverv og uddannelser - i den rette og realistiske blanding. Og det handler om at vælge en klar retning for bymidten og arbejde aktivt for at komme derhen i et tæt samspil mellem politik, forvaltning, borgere og investorer.

Det stedbundne

For at udnytte de stedbundne ressourcer handler det først og fremmest om, hvordan byplanlægningen bliver bedre til at interagere med civilsamfundet og erhvervslivet. Det handler om at spotte og arbejde sammen med engagerede borgere, foreninger og virksomheder, frem for blot at være rammeskabende.

Det handler om at aktivere det sociale enzym

I kernen af vores samfundsmodel har vi et 'socialt enzym', der er et vigtigt tandhjul inde i det store samspil mellem marked, civilsamfund og den offentlige sektor. Realdanias direktør Jesper Nygaard giver et bud på, hvad der kan være den nye sammenhængskraft i vores velfærdssamfund, hvilket han betegner 'Det sociale enzym'. Det er en sammenhængskraft, der bygger på en styrkelse af samarbejdet og samspillet mellem stat, marked og civilsamfund. Og som bygger på, at vi alle tager et større ansvar!

Læs mere på
www.detsocialeenzym.dk

Hvad siger miljøminister Ida Auken?

Må vi leve med, at visse provinsbyer sygner hen og bliver afkoblet fra udviklingen i resten af landet?

- Nej, det kan vi på ingen måder acceptere, og regeringen kæmper for lige præcis det modsatte. Vi ønsker ikke et polariseret samfund, hvor alt væksten foregår nogle få steder, mens resten står på sidelinjen og ser til. Vi ønsker et samfund med sammenhængskraft og mangfoldighed. Staten skal gøre en indsats, der hvor vi kan bidrage. Men det er klart, at det ikke kun er i vores hænder. I den forbindelse er det meget vigtigt at samarbejde på tværs mellem det offentlige, det private og borgerne. Byerne er komplekse, og det kræver et bredt samarbejde og fælles forståelse at løse de konkrete udfordringer, som visse byer står over for.

Det gamle fiskerleje ved Knudby i Viborg.
Foto: John Vestergaard

Om Naturstyrelsen

Naturstyrelsen er en del af Miljøministeriet og gennemfører regeringens politik på natur- og miljøområdet. Det er Naturstyrelsens opgave at skabe rammen for mennesker og natur i by og på land. Naturstyrelsen er landsdækkende med en stærk lokal repræsentation, som sikrer, at opgaverne løses med fokus på lokale ønsker og behov. Naturstyrelsen fastlægger de overordnede rammer for planlægningen af vore byer og det åbne land. Naturstyrelsen sikrer endvidere beskyttelsen af vores natur og landskaber, med mulighed for udvikling og vækst i alle egne af Danmark.

Om Dansk Arkitektur Center

Dansk Arkitektur Center (DAC) er Danmarks nationale center for udvikling og formidling af viden om arkitektur, byggeri og byudvikling. DAC's formål er at skabe bred interesse for arkitektur, by- og landskabsudvikling samt at bane vej for nye idéer og udvikling på tværs af byggebranchen. DAC er en projektorganisation med finansielt grundlag i et offentligt-privat partnerskab mellem Realdania og staten. Staten er repræsenteret ved Erhvervs- og Vækstministeriet, Kulturministeriet, Miljøministeriet og Klima-, Energi- og Bygningsministeriet.

Referencer

- 1 **Hvad vil provinsbyerne? Byroller og Bymidter i forandring.**
http://www.dac.dk/media/11901/Hvad_vil_provinsbyerne.pdf
- 2 **Winther, Lars (2013): Bykonkurrence, vidensøkonomi og herligheds-værdier. I Den Grænseløse by.**
Center for strategisk byforskning.
- 3 **Hansen, H. K. og Niedomysl, T (2009): Migration of the creative class: evidence from Sweden.**
Journal of Economic Geography, 9; 191-206
- 4 **Transport and the economy: summary report**
(SACTRA)
- 5 **Vejles Kommuneplan 2013**
- 6 **Groth, Niels Boje samt Fertner Christian(2013): Stationsbyer i dag.**
Center for strategisk byforskning
- 7 **Bransager, Kristian.**
Oplæg på provinsbyseminar 2012
- 8 **Andersen, Hans Skifter (2010): Når teltpælene rykkes op.**
SBI;AAU
- 9 **Walter, Anette. Projektchef: Økonomi og Byudvikling**
Cowi
- 10 **Bosætningsstrategi 2012-2014**
Ringkøbing-Skjern kommune
- 11 **Kilder til dette afsnit omfatter bl.a. REG LABs casestudier og analyser: Policyguide til klyngeudvikling (2008), Vækstens anatomi – om vækst og velstand i de mellemstore byer (2010), Fremtidens Industri i Danmark (2012), Erhvervsudvikling der virker - i landdistrikter og yderområder (2010), Erhvervsskolerne som partnere for innovation og virksomhedsudvikling (2010) samt Vækstkulturens DNA (under udarbejdelse).**
- 12 **Sunnes transformation og fremvæksten af den grafiske klynge 1990-2010 er beskrevet i 'Erhvervsudvikling der virker - i landdistrikter og yderområder, delrapport O2 danske og internationale cases', REG LAB (2010) samt i 'Traditionelle erhverv i videnøkonomien', REG LAB (2009).**
- 13 **www.bevarvarde.dk**
- 14 **www.12byer.dk**
- 15 **Kulturo 23/2006**
- 16 **Læs mere om Vestervig og de øvrige projekter i "Mulighedernes Land - Nye veje til udvikling i yderområder", Realdania 2012.**
- 17 **Læs mere om Ludlow i 'Trods dårlige odds' Realdania 2010.**
- 18 **Læs mere om Forstædernes Tænketaank i 'Bæredygtige Forstæder', Naturstyrelsen og Realdania 2012 og mere om VAND-PLUS på www.vandplus.dk.**

Naturstyrelsen
Haraldsgade 53
2100 København Ø,
www.nst.dk